Jakob Mändmets

Maa jõud

Noor-Eesti Kirjastus

1918

Maa jõud.

Jakob Mändmets.

Maa jõud.

Tartus.
Ed. Bergmann'i trükikoja trükk.
1918.

Maa jõud.

I.

„Nii siis hommikul kella kolme ajal?"

„Mida warem, seda parem, sest päikese tõusuks peame järwel olema. Ma tulen siit läbi ja äratan Teid üles. Ussid otsisin walmis."

Mul oli asja rõõmustada, et wana Laasiga õngitsema lähen. Selle paari nädala jooksul, mis maal onu juures elasin, olin nii mitugi korda järwel käinud, kuid kuigi suur mu kalasaak ei olnud. Wõib olla, ei osanud niisugusid kohti wälja otsida, kus kalad armastawad wiibida, wõi ei mõistnud ma õnge korda seada.

Kui ma täna kalalt ära tulin, teretas Laas mind eemalt ja küsis: „Kas kala hakkas?"

„Õige wähe," wastasin pool tusaselt.

„Saa nüüd päewal kala saa — ei maksa käiagi. Keskpäewa ajal ta ei wõta".

„Millal siis?"

„Eks kõige paremini ikka hommiku wara. Kui tahate, lähme homme hommikul seltsis".

Muidugi ei olnud mul selle wastu midagi. Olin juba kuulnud, et Laas kogu ümbruses kõige parem ja osawam kalamees on. Küll temalt õpin nii mõndagi.

Selle juures wõttis Laas mu õnge oma kätte ja waatas seda.

„Ei ole hästi otsas," tähendas wanamees asjatundlikult, wõttis taskust waskpääga noa ja lõikas peenikese nööri katki. Imestamisewäärilise kiirusega ja osawusega sidusid ta jämedad, kõndis sõrmed õnge uuesti niitpeene nööri otsa.

„Tina on weidi wähe, aga see nöör peaks küllalt hää olema," sõnas ta edasi. Otsis westitaskust kandilise tinatüki, lõikas selle küljest laastukese ja surus roostekarwa hammaste wahel tugewasti nööri ümber. Parandas siis weel korki, wäänas peenikese sarapuu-ridwa sirgeks ja andis mu kätte.

„Nüüd ta peaks kõlbama".

Mu ase oli lakas wärsketel magusalt lõhnawatel heintel.

Luugist paistis läbi õunapuu lehtede kuu kahwatanud pale. Puude lehed tukkusid. Tuult ei olnud. Wärske ja niiske öösine õhk tungis lakka, aga oli sellegipärast soe, sest heinad ja katus õhkusid päewast kuumust. Küla poolt kuuldusid koerte haukumised, hõisked ja mingisuguse isamaa-laulu wiis, mida kõrgetes toonides kriiskawalt kisendati.

Teisel pool küljes oli karjaaed, kus loomad magasid. Kuulsin mäletsewate lehmade kindlas taktis käiwaid kellakõlksusid ja wahetewahel künnihärja sügawaid, raskeid ohkeid. Luugi all aias sõi haige jalaga hobune. Ta wõttis järjekindlalt oma terawate, tugewate hammastega, nagu hekslinoaga wihu otsast osasid lõigates. Lauda otsas minewaaastaste õlekubude pääl istusid sulane ja tüdruk -- jutustasid ja naersid.

Suwe-öö.

Mul ei tulnud und. Sirutasin end pehmel, wajuwal woodil ja kuulasin öö hääli. Tundsin enese praegu õnneliku olewat.

Kui targasti küll mu onu oli teinud, et omale põllumehe elukutse oli walinud. Mis tal wiga! Kõik, mis iganes siin näed, on tema oma. Need on tema wiljawäljad, kus praegu kullakarwalised rasked hakkjalad ridamisi seisawad. Tuleb linnast lihunik, siis joob ta temaga peenikest wiina, kaupleb ja tingib, ja lõpuks peab ostja ikkagi selle hinna maksma, mis ta nõuab. Sulased ja tüdrukud on tal tööl ja kui ta neid juhatab, siis teeb ta seda asjatundmisega, mis mingisugust kõrwalekaldumist ei luba.

Warsti keeras kuu ära ja ma wajusin lakas pehmesse pimedusesse. Jooksid mingisugused warjud, tulid lähemale imelikud hääled. Tundsin hirmu. Tõmbasin teki üle pää.

Läbi une kuulsin oma nime, aga silmi ei jaksanud awada. Uni lasus raskelt laugudel. Hüüti uuesti ja tõmmati mind jalast.

„Kuulge — tõuske üles — pidime ju kalale minema. Eks ole tükk maad minna.“

See oli Laas. Ta seisis pooleni redelil, aga ulatas käega mind äratama.

Uni oli magus, nii magus, et praegu kalaleminemisest tõepoolest õieti teadagi ei tahtnud. Teki all oli soe, aga wäljas tuntawalt jahe.

„Wõiksime ikka minna küll,“ sõnas wanamees. „Ilus hommik, ma usun, nad wõtawad täna ehk hästi.“

Wirgusin weidi ja ajasin istukile.

„Kas päike on tõusnud?"

„Ei ole weel."

„Ehk on wara?"

„Mis ta nüüd wara on. Küllap see aeg ära kulub. Peab tiiduski olema. Paremini ikka natuke wareminiplatsis olla, kui hiljaks jääda."

Wanamehe lahjal, kortsulisel näol lehwis häämeeleline naeratus ja ta suitsewast piibust lagunes teraw, wastik Wene tubaka hais puhtas õhus laiali.

Kui ta nägi, et mul sugugi lusti ei olnud teki alt wälja tulla, ruttas ta kohe trööstima:

„On ikka küll esmalt natuke paha, aga pärast pole wigagi. Miks nad siis täna ei hakka — ilm on ju kuum küll."

Panin enese ruttu riidesse ja tulin alla.

Wilu! Wärin käis kehast läbi.

Kõik uinus alles. Puude lehed hiilgasid öösisest kastest. Kollane emakana istus poegade pääl aia ääres ja karja-aiast heljus sõnniku ja loomade hingeõhu hais segatult. Keset õue losutasid pardid ja kui mustakrants koer Sulli meile wastu jooksis, läksid nad wihase prääksumisega laiale.

Onu tuli toast.

Ta oli särgiwäel, laiade walgete aluspükstega, paksud tuhkjaspruunid juuksed sasis. Nähtawasti oli ta praegu unest ärganud, sest silmad ei olnud hommikuse walgusega weel harjunud.

„Lähete kalale?"

„Pidime kord katsuma minema," tähendas Laas.

„Noh, mis neil on. Päike ei ole weel tõusnud, aga wististi tuleb ilus ilm."

Ta waatas idasse, kus taewakaar werekarwa punane oli. Näis, nagu lööksid säält igal silmapilgul määratumad leegid üles.

Ma wõtsin ankrunööri oma kanda, kuna wanamees õngeridwad ja ussikarbi enda kätte wõttis. Ta waatas, kas nuga ja tinatükk westi taskus, kas nõel niidiga mütsi sees, kas wahest tubakakott ja piip ei ole maha ununud.

„Noh — lähme siis!"

Imelik see hommikune wilu. Külm ei ole, aga wärisema paneb. Sa ei saa hästi astuda — jalad on nii töntsid — nagu lühikesedki. Kastetilgad hiilgawad lemmrohu latwadel ja krookslehe hallides sammetikurdudes. Metsa-alust looklewat jalgrada mööda minnes tunned, kuidas sulle tükati leilitaoline soe õhk wastu nägu käib. Mõnel pool täidab seda õhku mingisugune mesimagus lõhn. Üle rohulatwade on hiilgaw siidpeenike wesihall lina laiale laotatud, mis juba läbi puude oksade tungiwate koidukiirte käes kohati särab ja hiilgab.

Mets ärkab.

Su pääkohas puude latwadel kuulduwad hääled. See on lindude laul, ilma et sa ühtegi nendest warastest muusikameestest näeksid. Siin ja sääl on metsast teed läbi aetud, sihid raiutud ja su pilk ulatab neid mööda kuni rabasooni, kuni kätikuni. Säält tõusewad looklewad udujoomed.

Sa oled nüüd juba liikunud. Selle läbi kaob wiludusetunne. Nüüd astud kergesti

mööda liiwast jalgrada, millest siin ja sääl looklewad mao jäljed üle käiwad.

Wana Laas on eluaja seda teed käinud. See on tema ilm, sest siit ei ole ta palju kaugemale saanudki. Ta wõib siin kinnissilmil käia. See tugew palgimets on tema ajal kaswanud, sääl teel on ta hulguwate huntide karja, sääl kõwera kase kohal nägemist näinud.

Igal jalatäiel on oma mälestused.

Äkitselt muutuwad puude ladwad kollasteks ja esimene päikesekiir tungib läbi tihedate oksade alla kastest nõretawa rohuni.

See on uue algawa päewa terwitus.

„Päike tõuseb," sõnab Laas. „Pole wiga — jõuame küll."

Weel on weidi metsateed. Tee kõrwal kaswawad paksude kuuskede all suured seasõnajala põõsad. Nende pikad palmilehed on nagu laialesirutatud käed. Needsamad ongi, mille saladusline õis jaani-laupäewa õhtul silmapilguks lahti lööb ja siis hiilgab kui elaw tuli.

Jõuamegi järwe ääre.

Siin on awar. Silm ulatab mitu wersta üle sinawa pinna teise ääre, kus kõrge kallas ja metsad päikesewalgusesse upuwad. Awaral lagendikul omandab kerge hommikutuul jõudu, nii et ta sind uuesti wärisema paneb. Wist lainetas järw eila tublisti, sest kalda siledatele kiwidele ja weel kaugemale helekollasele liiwakule on lumiwalged wahutordid loobitud. Meie lähedal olewast pilliroost tõusewad pikakaelalised metspardid ja lendawad nooltena mööda weepinda. Kümmekond

sülda kaldast eemal kiigub walge tiirus lainetel.

Ootan kärsitult, millal Laas oma talitustega lõpule jõuab. Päike tuleb juba puude latwade tagant wälja ja muudab laialdase weewälja meie ees puhtaks sulakullaks.

Nüüd on paras raske, nurgeline ankrukiwi leitud, sellele nöör tugewasti ümber seotud, õngeridwad hoolega paadi etteotsa pandud, einekott paadi kaare külge kinnitatud, tollipulgad paigale seatud ja paati wõib wette lükata.

Ma ootan kärsitult paadis püsti seistes. Aga wanamees ei lükka weel.

On waja taskud hoolega läbi katsuda: kas nuga, lisaks wõetud õngenöör, tinatükk kaasas on, kas ussid korralikult istelaua alla pandud, et nad ümber ei lähe, kas pastlanõel mütsi woodris. Wiimaks jääb ta korraks seisatama, lööb silmad päikese poole, mis järjest kõrgemale tõuseb, ja lausub hääl meelel naeratades:

„Täna tuleb ilus ilm!"

„Noh — kas lähme juba?"

„Muidugi, muidugi. Mis me siis weel ootame."

Ta lükkab paadi wette ja hüppab siis ise haruldase kerguse ja osawusega sisse. Kohe asub ta istelauale, wõtab aerud ja surub oma nurgelised ja wäljakerkinud soontega paljad jalad tugewasti wastu põhjakaart.

Paat keerleb, sest tõukejõud on edasiminemiseks nõrk. Isegi kalda poole hakkawad lained teda kandma.

„Oota, küll ma sulle jalad alla teen," ütleb wanamees, wõtab aerud ja waotab nad wette.

Osawate aerulöökide rõhul omandab paat peagi kindlasihilise jooksu.

Wanamees silmitseb hoolega üle paadi serwa wirwendawasse wette, kus päikese kiired tantsiwad.

„Mis sa nii aineti waatad?"

„Eks pea ikka waatama, kudas nad täna ujuwad. Kas põhja pääl wõi pinnal."

„Mis siis sellest?"

„Noo hullu ikka. Eks nii pea ka õnge seadma".

Wanamees luusib paadiga siia-sinna. Ühetasases taktis kõlksutawad mõlad wastu paadi parrast ja see hääl kostab lagedalt weelt wastu. Isegi seisatama jääb ta ajuti ja waatab hoolega mõlemale poole paati. Siin ja sääl ulatawad tugewate niitide taolised weerohud weepinnani ja õõtsuw wesi paneb nad liikuma, nagu hõljuksid juuksed tuules.

„Kas wiskan kiwi sisse?"

„Oota weel — oota! Mis häda sellega nii on. Ega ta asijas pole, et neid igalt poolt wõtta."

Juba tüütab see hulkumine. Weel on wilu, sest päikese kiired on alles nõrgad. Kohati jookseb mööda weepinda hommikune märg udu.

Liikmed on istumisest surnud. Kuidas tahaks kord püsti tõusta ja wälja sirutada. Hooletult lasen paadi otsa pääle pikali ja ringutan.

„Olgu pääle, wisake kiwi sisse. Katsume korraks."

Ma paiskan kiwi üle ääre wette.

„Mitte nii", pahandab wanamees. „Tasa peab laskma."

„Oled siit ennemalt ka saanud?"

„Kust nüüd seda kõike mäletad. Eks ole ikka ka."

Mina wiskan õnge ruttu wette, aga wanamees ei saa sellega hulgal ajal hakkama. Juba wõtab noa taskust ja lõikab nööri katki. Nüüd läheb tal lisakswõetud nööri jatkamiseks waja. Paarile korrale seab ta korki, ka ei ole tinagi küllalt paras ja kui wiimaks uss otsas ja õng igapidi wette wiskamiseks korras, ei unusta ta sööda pääle enne kolme korda sülitamast.

Alles siis läheb õng, osawa käega wisatult, parajasse kaugusesse wette.

Tema talitusi waadates olin oma õnge hoopis unustanud, lained korgi paadi külje alla kannud ja kalad ussi otsast ära söönud.

„Ega nii saa, peab hoolas olema. Seda need mehed siin all oskawad."

Panen uue sööda, wiskan õnge uuesti wette ja otsustan ainult teda silmitseda.

„Ah, ah, ah — kuhu sa kelm siis ikka tikud. Tule aga — tule wälja!"

Wana Laasi peenike sarapuust õngeritw painduh kui look.

Ma kargan püsti. Paat lööb kõikuma.

„Ära sisse kuku!" hüüab ta, ilma et mu poole waataks. „Tule aga — oi — õige poiss! Sina, sinder, see maiasmokk olidki."

Weepinnale kerkib kangesti wisklew hõbedane umbes naela raskune säinas. Kala langeb paadi põrandale, kus ta siia-sinna karates paadi lauad helepunase werega üle wärwib. See jookseb ta siidpehmetest kidadest, mis teraw õngeots katki kiskus.

„Siin rohu ääres neid ikka on," sõnab Laas häämeelega ja wiskab õnge uuesti sinnasamasse külge.

„Ma wiskan oma õnge ka sinna".

„Wiska aga pääle, aga ega nad siingi köies ole."

Ta häälest kuuldub, et ta oma nõusolemist sugugi häätahtliselt ei awalda.

Ma wiskan siiski oma õnge sinnapoole.

„Teie õng ei ole ju sugugi korras. Kork on hoopis alla jooksnud."

Ta näole ilmub nagu kerge pilge, mis tahab ütelda: ega kalapüüdmine nüüd igaühe asi ei olegi.

Sean korgi korda ja peagi kõiguwad meie korgid kõrwuti üle lainete.

Warsti harjun minagi, tõmban wahetewahel säina, ahwena wõi latika, ja paadi põhi on siplewatest kaladest kirju. Nad ajawad tihti ahnelt oma suud lahti, liigutawad lõpuksid ja waatawad kustuwate silmadega sulle otsa. Mõned poewad su niiskete jalgade wastu, nagu tahaksid säält oma surmahädas abi otsida.

Ilma et tähelegi oleksid pannud, on päike juba hoopis kõrgele tõusnud ja ta kiired soendawad suure jõuga. Palawus tungib riietest läbi, üle wee lõõtsuw tuul on pehme ja leige. Hommikune wiludusetunne on kadunud ja nüüd hakkab palaw. Su pääle langeb rusuwalt iselaadi raskus, rammestus, laiskus. Waatad ainult lainetel tantsiwat korki. Wahest kaob see äkitselt su silmist laine taha wõi päikesekiirte silmipimestawasse walgusesse ja siis. käib su hingest iseäraline ärewus läbi.

Laiskadesse liikmetesse toob ärewus elu ja sa krapsad õngeridwa järele. Aga sääl näed, et kork edasi tantsib. Sa ei mõtle midagi— mitte midagi. Sul nagu ei olekski pääaju. Nüüd wiib kala tõepoolest korgi wee alla, aga enne kui jõuad wälja tõmmata, tõuseb ta uuesti üles. Nii kordub mitmel puhul. Sa ei tea, kudas teha. Arwad, et tõmbasid ükskord liig ruttu, kuid teine kord usud, et liiga kauaks jätsid. Su südant täidab wiha ja sa tunned, et see sinu waenlane sääl all on, kes sind narrib, sind pilkab ja naeruks paneb.

Magus rammestus, laiskus waheldnwad tihti äkilise hinge-erutusega.

„Ei enam ole", ütleb Laas. „Katsume teises kohas."

Jälle luusime järwe mööda. Wiskame kiwi sisse, katsume, ja kui kalad ei wõta, otsime uue koha.

Tinaraskus rõhub sind — isegi silmad wajuwad kinni. Midagi sääl ülewal sinises õhumeres tõmbab sirgeid walgeid jooni. Wahest kuuldub kiirelt möödalendawate weelindude tiibade wurin. Teisel pool järwe kallast on talud. Säält jooksewad mööda weepinda meie juure hüüded ja karjakellade helid.

Äkitselt tunned kanget nälga.

Wanamees wõtab tänulikult minu ande wastu, mis talle rikkalikust leiwakotist sirutan. Ma söön ja isu nagu ei näigi lõppewat. Leiwa koorukesed wiskan laisalt üle paadi ääre wette ja liha kisun nagu koer hammastega. Ka ei huwita mind enam kork. „Las' hakkab; kuhu ta säält otsast siis ikka läheb."

„Waata, su kork on kadunud!" hüüab Laas.

Ma tõmban. Aga mis see on? Mu käed ei suuda kala wälja tõmmata.

„Pikkamisi, pikkamisi, ettewaatlikult!" hüüab wanamees hädaliselt ja kuulen, et ta kõigest hingest walmis oleks mulle oma abi andma.

Tõmban meeleheitlikult ja kala kerkib weepinnale, hõbesoomustest hiilgusi ja sära pildudes.

Mu käed wärisewad, süda peksab, sest kala wajub uuesti wette. Uuesti winnan ta wälja, tõmban kogu jõu kokku wõttes. Suure hooga lendab ta wastu paadi parrast, pääseb otsast lahti ja langeb wette.

„Kurat — niiwiisi siis! Kes nõnda kala wälja tõmbab. Ilus kala!"

Wanamehe häälest kuuldub tõsine pahandus. Mul eneselgi nutt kurgus.

Oma ärewuses olin ussikarbi ümber ajanud. Need sattusid wette, nõnda et neid enam tarwitada ei kõlwanud.

Wõib weel püüda küll, sest kala hakkab keskhommikuni. „Aga meie peame Haawakaldalt ussisid tooma."

Sõuame järwe kaldal olewa talu alla. Hooned ja õueaed ulatawad otse järwe ääre, kuna põllud kaugemal asuwad. Rukkipõllul on kollased hakid kui polk soldatid ritta seatud ja sääl kõrwal lainetab kuldkollane suwewilja-wäli. Heinamaalt tulewas suwetuules tundub wärsket heina lõhna.

Maale astudes tunned, kuidas liikmed kangeks jäänud. Sa ei saa ümargustel kalda-

kiwidel hästi astuda. Kuidas sa küll ringutada tahaksid, nii tahaksid, et kogu liikmed üksteise küljest lahti kisuksid.

„Peame perest küll labida küsima?"

„Muidugi. Lähme toa juure. Miia on muidugi kodus, ega ta keela."

„Kes see Miia on?"

„Eks ikka Haawakalda Maunuse tütar. Maunus on ju lesk ja Miia see perenaine ongi."

„Üsna noor tüdruk?"

„Kudas siis. Paari aasta eest oligi leeris. Mis neil siis siin wiga, eks see koht ole nagu mõis. Üksi oma ette, tee mis tahes, ega sul teistega tegemist ole. Niisugusid kohtasid on wähe."

Seda wõis uskuda, mis Laas kõneles. Tõepoolest puutub see küll igaühele silma, et talu kena on. Waata õuest alla järwe pääle, kus su silma köidab helesinine weewäli oma saartega ja kallastega, mida kõrged sinised metsad palistawad. Alati peab küll see suur pilt inimese pääle hingeülendawalt mõjuma.

Toas laua ees, mille pääl hulk piimapüttisid ridamisi, seisab noor tüdruk ja kurnab lüpsikust sorinal kobrutawat piima. Pääs on tal helekollane punaste roosidega rätik, mille wärw ta terwele, wärskele näole helki heidab. Ta sinised silmad tuletawad sulle järwe pinda meele. Wõib olla, et ta ehk iludus ei olegi, aga ta terwe, lustiline nägu awaldab su pääle mõju. Helepunaste huulte kohta wõiksid ütelda, et need edewalt wärwitud on, kui sa ei teaks, et see õige ei ole.

See ongi Miia.

Laas palub labidat.

„Miks mitte, wõtke aga pääle. Aga ega teie seda leia, ma tulen otsin ise üles."

Ta tunneb Laasi ammugi, aga mina olen talle wõõras. Ja Laasil ei ole kaugeltki seda seltskondlist wilumist, et mind neiuga tutwustaks — olgugi et seda esimesest silmapilgust pääle kõigest hingest soowiksin.

Ta läheb nüüd meie ees. Ma waatan teda. Ta liikumistes on imestamisewääriline keraus, jõud ja liikumiseosawus. Ta kuju on lõbus waadata ja mul tuleb meele, et see noor inimene on küll lapsest saadik wäga hästi üles peetud. Aga ega minu ligiolek teda ka sugugi ei sega. Ongi ta ju harjunud wõõrastega läbi käima. Suwel tullakse linnast tihti järwele ja siis ostetakse siit piima, wärsket wõid ja magusasti lõhnawat maitswat rukkileiba.

Ja mis iseäralik — kohe on see neiu nii omane, nagu oleks teda ammugi näinud. Kust see tuleb — seda ma ei tea. Saan aru, et mul tingimata waja on temale midagi ütelda.

Parajasti, kui ta leitud labida Laasile ulatab, ütlen ma:

„Paluksin — kas saaks midagi juua."

Ta waatab mulle õige korraks oma siniste silmadega otsa.

„Miks mitte. Mida wõiksin teile tuua? Kas rõõska piima joote?"

„Taewake, mis wõib siis parem olla kui rõõsk piim! Kes seda ei peaks jooma?"

Klaaskannuga toob ta piima ja seda tema käest wastu wõttes puutuwad meie käed

nii ligistikku, ei nendest kuumust ja jõudu tunnen.

Imelik see viim. Sa tunned, kuidas jõudu ja rõõmu enesesse jood. Sulle tekib kõrgendatud meeleoluju.

Neiu ei võta veel kannu vastu, vaid palub, et veel jooksin.

Oleme äkitselt tuttavad ja seni kui vana Laas mustast, kobedast mullast ussisid välja kaevab, ajame meie juttu. Ma näitan käega rohelise viljapuu-aia poole ja ta ütleb need kõik kirsid olevat. Kahju, et nad veel valmis ei ole. Aga nädala pärast on nad juba küpsed. Ehk tuleksime meie siis tagasi. Ma usun seda küll, et nad siis just niisugused on, nagu tema huuled. Sääl all see lumivalge paat, mis nagu luik ranna ruskel liival losutab, on nende oma. Argipäeval ei ole aega, aga pühapäeval käivad nad isaga õngitsemas. Vahel on nad tublisti kalu saanud. Ka noodad ja võrgud on neil olemas ja sügistel vaikistel öödel käivad nad toojelgi, sest tema osata ka ahinguga raiuda.

Teda nähes koguvad koduloomad ta juure ja ta peab neid eemale tõrjuma. Ta on siin nagu kuninganna, kes oma alamate üle valitseb ja kes ta sõna kuulevad.

Ussid on käes (sest paljuks neid täna enam vaja lähebki) — ja sõbralikult jumalaga jättes sõuame uuesti järvele.

II.

Onunaisel (ma kutsusin teda muidugi tädiks) oli wäga hää meel kalu nähes. Ta tõstis hõbedaseid säinu, kollaseid, tumedajutilisi ahwenaid, naeratas, waatas oma lahkete silmadega mulle südamlikult otsa, meid oma pehme kõnega (ta esimesed hambad olid ära) suurteks ja osawateks kalameesteks ülistades.

„Waata, kui hulk kalu. Rendel on ikka õnne. Sa käid ju ka waheft püüdmas,“ tähendas ta onule, „aga ega sa ilmaski nii palju ole toonud.“

„Noh — mis sa Laasi lähed rääkima,“ ütles onu hääsüdamliselt, kellele ta abikaasa laitus praegu wähematki wastumeelt ei näinud olewat, „eks tema tea, kus nad sääl all on.“

Onu andis Laasile sigari, mille see süljega ringi märjaks leotas, sellepääle tüki otsast ära hammustas ja uhkusetundel põlema süütas.

Suure januga jõi ta häälõhnalist sigarisuitsu.

„Ma annan teile nüüd piima ja leiba ja sulle, wanamees, saadan kausiga lõunaks wärskeid kalu. Ütle, et Ingel lõunaks ei keedaks.“

Röösk piim, häälõhnaline wärske hapu leib ja sellele tugew kord wahakollast wõid pääle. Süües tundsin, kuidas jõud suurenes, ja haruldane häämeel ja õnn täitis mind.

Pärast sööki heitsin päikesepaistele. Kirjeldamata meeldiw. Ta kiired tungisid riietest, kogu ihust läbi, mind üleni kuumusega täites. Lühike muru lõhnas. Lepatriinu ronis käe pääle, jooksis ruttu nimeta sõrme otsa, tõstis tiiwad ja läks lendu.

Kuhupoole ta lendas?

Üle jalgraja, wististi üle õunapuuaia järwe poole. Muidugi sinnapoole, kus see praegu wiibib, kelle kannul mu mõtted käiwad.

Nüüd nägin seda tüdrukut enese ees. Ma nägin ta liigutusi, mu käsi tundis kuumust, jõudu, mis temast wälja woolas, ma nägin seda inimest, kes nii noor, wärske ja walminud oli, aga kes siiski mulle julgelt ja edwistamata otsa waatas.

Ma nägin teda, nagu oleksime wanad, ammuaegsed tuttawad, nagu mõistaksime selgelt teineteise mõtteid.

Suur roheline rohutirts hüppas mu ette ja jäi rohusse kinni. Teda ajas taga haudūja kana. Wiskasin tirtsu ta ette, kes selle ruttu noka wahele haaras.

„Hei!“ hüüdis onu eemalt: „Päike teeb su pää jõrmiks. Mine wilusse, wõi kõige parem — heida lakka.“

Lakast kuulsin, kuidas sulane tänawas tühja wankriga sõitis. Koer haukus ägedasti — kuuldusid hüüded, kuskil nuttis laps.

Lamasin wärsketel heintel. Oli palaw. Pääsukesed lendasid ruttu ja osawalt pennide wahelt läbi. Need olid wististi noored. Miski sabistas murdes. Amblik punus tiitsesti roowiwitsa küljes oma silmilist wõrku.

Mul oli hää, nii hää, nagu ma seda ennemalt kunagi ei olnud tunnud. Ma ihaldasin, ma igatsesin midagi. Mida? Ma ei teadnudki. Ütlesin enesele: tore ja mõnus on see maa-elu. Mis on linn selle wastu. Ühtegi niisugust tundi ei ole ma linnas läbi elanud. Ah Laas kiitis Haawakalda toreda talu olewat — ütles ju isegi: nagu mõni mõis. Ja mis sääl nüüd ütlemist waja. Seda wõib ju igaüks isegi näha. Millest wõiks sääl neil küll puudu olla? Tõesti — mitte midagi ei oska wist need inimesed omale enam soowida.

Sääl nägin jälle neiu kollakaid juukseid, ta siniseid silmi, kirspunaseid huuli. Tal on meeldiw liikumine, nii mehised puusad. Kas ei olnud ta näol isegi naeratuseilme?

Ja see tore talu jääb sellele tüdrukule ja ka mehele, kes ta omale naiseks wõtab.

Ja kuidas see siis mõnus oleks. Sõida järwel, osta wõi mootorpaat. See oleks siin kandis uudis; aga lõbus oleks sellega lasta. Onuga õige lähestikku — missugune tore elu!

Ja see tüdruk on siis naine. Kui ta nende tugewate ja kuumust õhkuwate kätega oma mehe ümbert kinni wõtab ja nende huultega kuumalt suudleb . . .

Ma lamasin seliti. Süda peksis. Uni ei tulnud.

Oli hää, olin õnnelik, aga ei olnud ka.

Mind waewas miski.

Ma ärkasin.

„Sa magasid just kui surnu", ütles tädi naeratades mu jalutsis heinte pääl põlwita-

des. „Waata, kui magus uni siis on, kui inimene wäsinud."

Olin nõrk. Keha höögus kuumust. Otsa pääl olid jämedad higipisarad.

„Tule nüüd alla, toit on walmis. Missugusid ilusaid kalu tõite — päris haruldased. Ega meiegi ole mõnel ajal wärsket saanud."

Päike oli juba õhtus — lõuna seega tublisti hiljaks jäänud. Tänawas kaswawate pikkade paplite warjud ulatasid üle õue. Pika karwaga koer jooksis mulle wastu ja lakkus mu kätt. Wäike Ewald näitas säina põit ja kinnitas mitmele korrale, et sellega wõib täielise wana püssi paugu teha.

Söögituba täitis isuärataw wärske kalalõhn.

„Ega ju keegi wana Laasi wastu neid püüa," tähendas onu lauda istudes. „Sa ikka saatsid talle?"

„Saatsin muidugi. Inglil oli kangesti hää meel."

Sõime lõbuga ja hää isuga. Pärast üles tõustes tundsin, et üleliiagi olin söönud. Kõhus sünnitas pitsitus kerget piina. Kogu keha waldas rammestaw laiskus. Tõepoolest — magada oleksin tahtnud.

Pääle sööki sõitis onu kodust ära ja ma läksin metsa, siinses ümbruses kaswawaid lillesid otsima. Eks olnudki siia sõites siinse looduse tundmaõppimine üks minu eesmärkidest. Loodusteadus huwitas mind, ma olin sellel alal mõned edusammud teinud, mis ka edasipüüdmiseks hoogu andis.

Tädi käskis kella üheksa ajaks tagasi tulla, sest siis joome teed. Aga ega sellest wiga ole, wõib ju õhtul ka piima juua.

Ma hulkusin mööda metsi ringi. Aga ei leidnud kikajonipuud, mis siinsetes metsades pidi kaswama.

Jõudsin järwe ääre wälja.

Mäletasin hästigi tuulest murtud mändi, mille okste alla Laas mõlad peitis.

Tõin need säält ära, lükkasin paadi wette ja hakkasin üle järwe sinnapoole sõudma, kust Haawakakkda talu kalda weerult paistis.

Jõudsin talu alla, peatasin paadi, tegin, nagu õngitseksin, ise aga wahtisin aineti talu poole. Tänawat mööda tuli naisterahwas, aga see ei olnud tema. Ma otsisin põhjust sinna minemiseks, aga ei leidnud. Kärsitult sõudsin ühest kohast teise, wahest suure hooga, nii et paadi järel pikalt pärliw tee jäi, säälsamas jälle hoopis pikkamisi waewalt mõladega liigutades. Mu meel oli tusane. Miks ta ei ilmu, miks ma teda ei näe? Otsustasin ära sõita, tegin kümmekond aerulööki, aga jäin jälle seisma, keerasin ringi, aru saades, et ma lahkuda ei suuda. Sellel talul, sellel kaldal oli minu kohta nii tugew külgetõmbamise-jõud, et ma seda katkestada ei jaksanud.

Päike wajus alla ja järwepinnale asus suweõhtu. Tuul waibus ja järwepind kujunes peeglisiselgeks. Siit ja säält kuuldusid hääled, mis mööda siledat weepinda jooksid. Kuusikust kostsid kojuaetawate karjade kellahelid ja karjapoiste nukrameelne wihane kirumine.

Teda ma ei näinud.

Järwe kohal tundus niiskuserikast jahedust ja pikad weerohud seisid waikselt, nagu unes. Paadi alla kogus kümnetuhandete kaupa ka-

lapoegi, kes kuni weepinnani ujusid. Ma wiskasin neile mulda ja paati jäänud leiwakoorukaid, mille kallale nad tihedalt kokku ujusid.

Ilma et tähelegi oleksin pannud, olin paremale poole talu õige kalda ääre sõudnud. Seda mööda käis kiwine tee. Kuulsin, kudas keegi mööda kiwisid hoolsasti astub. Ilma et oleksin sinna poolewaadanud, tundsin ära, et tema see on.

„Kas kala hakkab?"

See oli tema hääl.

Imelik tüdruk, tema hakkab ise küsima.

Ma keerasin ruttu ümber. Ta seisis üsna wee ääres, heledatriibuline seelik seljas, lumiwalge põll ees — palja pääga. Ta palged õhetasid kiirest käigust.

Mis ma pidin ütlema? Ma ju kalu ei püüdnudki.

„Ei hakka suuremat."

„Teie olete aga kange kalamees. Kogu päewa õngitsete."

Südameta tüdruk. Sinu pärast olen siin. Wõib olla, oleksin sinu pärast kogu öö siin kalda ääres widanud.

Ta hääl kuuldus selgelt, nagu kella helin. Wee ääres üles kaswades harjuwad inimesed täie rinnaga ja selgelt kõnelema.

„Mis teha! Aga ometi on see ju wäga lõbus."

Äkitselt sain suure julguse ja ütlesin:

„Kuulge — kas soowite weidi sõitma tulla?"

„Tuleksin häämeelega, aga ei ole aega. Ma käisin kodust ära ja pean nüüd ruttama."

„Kas siis teine kord?"

„Olgu teine kord. Hääd õhtut!"

Ta astus kiiresti mööda kivist teed edasi, aga enne kui kalda veerult üles pööris, vaatas ta kord minu poole tagasi.

Mis ma pean tegema? Mu rinda täidab äraütlemata õnn. See oli hele tuli, mis nüüd põlema süütus. Ma vaatan veel talle järele, aga ta kadus talu õue. Ma pean kudagi seda häädmeelt avaldama ja mu hinge õnn muutub jõuks. Paat lendab nagu pilbas, pikka valget pärlivat teed järele jättes. Ma surun ja ühe löögiga jookseb ta kümme sülda. Ma olen juba kaugel. Minusse ei mahu see õnn. Mu hing ajab üle — ma laulan täie rinnaga. Ma ei otsi mitte mõnda ilusat kunstviisi, vaid meele tuleb just kõige lihtsam — seesama, mis aastate eest teiste poisikeste käest olin õppinud. Mul ei ole sõnadest lugu — need korduvad, ühed ja needsamad — pääasi, kudas aga seda koormat vähendada, mis hinge pääl lasub. Mul on tunne, nagu oleksin kangesti joobnud, sest mu silmade ees seisab ainult tema kuju, nagu vaim.

Tulin hilja koju. Mind ootas soojaks hoitud tee ja puhta klaaskannu sees värsk piim. Omaksed olid arvanud mind eksinud olevat, aga küllap ikka kuhugi välja pääsvat.

Tädi istus mu juures, pani mulle järelejäänud kala ette, valas piima ja teed ja ta pilkudest nägin, et see talle rõõmu valmistab, kui tublisti söön.

Ma sõin, sõin, sõin, aga silmade ees seisis selle tüdruku kuju.

III.

Tädi ainuke ja ülem hool oli mind hästi sööta, ja kõige suuremat rõõmu näis see talle tegewat, kui ta toidud mulle maitsesid.

„Mis sa nüüd wett jood", ütles ta alati, „kas meil piimast puudu. Ja ta walas mulle jälle klaasi täis rammusat kollakaswalget piima".

Arusaadawalt tundsin, et olin kosunud. Aga enam weel: Tundsin jõudu eneses ja sain aru, et see alaliselt kaswab.

Maale tulles wõtsin õige hulga raamatuid kaasa, arwates siin rahulikuks töötamiseks rohket wõimalust leida.

Aga nüüd seisid nad suuremalt osalt kastis puutumata. Tuli ju ka ette, et ühe wõi teise neist wälja wõtsin, ükskord tooli, teinekord waiba ja padja kõige tihedamate okstega õunapuu alla seadsin. Aga lugemine ei läinud. See oli igaw, mõistus nagu nüri, nii et ta kirjas olewatele mõtet ele lähedale ei pääsnud. Warsti sain aru, et mu mõtted olid hoopis eemale libisenud — hulkusin järwel ringi, sammusin Haawakaldale ja nägin oma ees seda neidu. See tõusis mu ette nagu näkk weepinnalt; need olid tema sinised silmad, millesse alati waatasin, need tema punased huuled, tema rinnad, tema puusad, mis mu hinges kire põlema süütasid.

Ma wiskasin raamatu kõrwale.

„Milleks mul seda waja. Ma wõtan ta omale naiseks. Teen tööd, tõstan Haawakalda niisuguseks taluks, mis kogu ümbrusele

eeskujuks. Mul ei ole kellegagi asja, elan oma perekonnaga kui täielik jõukas mees."

Mu mõistus uuris, kudas ma sinna saaksin minna, ja tundsin tulist kahju, et seda praegu ei saa teha.

Hää küll, lähme Laasiga jälle kalale ja siis lükkan juba ise ussikarbi ümber. Ega neid mujalt saagi, kui Haawakaldalt.

Ma tegin kalalemineku(st) juttu.

„Kala on ju hää küll", ütles onu, „aga ega neid iga kord ka saa. Ja päälegi on praegu nii kibe tööaeg, et Laas kuidagi ei saa tulla".

„Ma lähen siis üksi?"

„Hää küll, kui aga uni liig magus ei ole. Aga kes kalamees tahab olla, see peab juba ka ärkama."

Sellest saab jagu. Rääkisin Laasile ära, et ta mu hommikul üles ajaks. Ta lubas seda häämeelega teha.

Õhtul olin ärewuses. Uni ei tulnud. Mõtlesin, kudas ma ta hommikul kodust leian ja mis meie siis kõneleme. Aga mis siis on, kui teda suudlen. Oi, tal ei ole selle wastu midagi. See oleks nii põhjatu taewalik õnn. Ma naersin.

Hommikul ärkasin isegi üles. Päike ei olnud weel tõusnud. Õre udu lehwis maapinna ligi nagu kerge suits. Tundus põlewa metsa ja turba haisu. Küllap tuul kandis seda kusagilt kaugemalt ühes.

Ruttasin otse pakiliselt, sest minu arust oli, nagu jääksin hiljaks.

Laas seisis püksata oma toa ees. Üle kondiliste säärte käisid pikuti jämedate, lamedate

nööride taolised lihaksed ja lahti olew särgi krae laskis kurgu alt äraphölenud waskpruuni ihu paista.

Oma kahus pääd hoidis ta weidi tagaspidi, sest mees uuris hommikutaewa randa katwaid pilwi.

„Tere hommikut!“

Esmalt nagu ehmataski. Mind nähes libises ta näole sõbralik naeratus.

„Nii wara juba. Mõtlesin, lasen teid weel natuke magada. Ma waatan — wõib olla, tuleb wihma — ajab säält niisugused pilwed üles ja koer sõi eila õhtul rohtu“.

„Kas wihmaga ei hakka?“

„Mis seda nüüd — hakkawad wahest kõige paremini. Aga eks ta ole muidu paha. See oli paari aasta eest. Sadas ühel hommikul nii mis ladises, aga ma tõmbasin säinu nagu rattapöidu wälja“.

Mul oli rutt.

„Hääd päewa!“

„Hääd päewa! Hääd päewa! Waadake aga, kus niisugused rohutukad on, hoidke aga nende lähedale. Teate ju, kuhu aerud panime. Ussid on kaasas? Kui nuga ei ole, lähen toon toast“.

„On kõik. Hääd päewa!“

„Hääd päewa!“

Eemalt waatasin kord weel tagasi ja nägin, kuidas wanamees edasi hommikutaewast uuris.

Minnes tõusis mu jalg imekergelt. Ma ei tunnudki hommikust wilu. Üle kopli nurme minnes nägin, kuidas ämblikud olid punase pääga kõikuwad kasteheinad hõbetakkudesse mässinud. Tihti leidis jalg jalgrajalt pehme

mutimulla-huniku, mis see osaw maakaewaia öö jooksul üles ajanud. Kadakate wahelt kargas jänes wälja ja jooksis nagu kollane pael üle nurme. Eemal puu oksal imestas mind kõrb oraw.

Warsti olin järwe ääres.

Ruttu tõin aerud männi ladwa alt, sidusin ankru-kiwi nööri otsa ja lükkasin paadi wette. Kui järwele sõudsin, kerkiski idast helendawa rauakarwaline päikese serw.

Ma sõudsin, sõudsin, ja ilma et oleksin tähelegi pannud, jõudsin juba üle järwe Haawakalda talu alla.

Sõudes waatasin ka üle paadi ääre järwe põhja; leidsingi tarwilised rohutukad, mille ladwa-kubrad weepinnani ulatawad. Tahtsin paarile korrale isegi ankrukiwi sisse wisata, aga ometi ei teinud ma seda. Mu silmad hulkusid Haawakalda õues, walendawatel põldudel ja sametpehmelt mustawal kuusemetsal.

Tuul kandis mu paati ja ma waatasin.

Talus algas liikumine ja elu.

„Ei. Nüüd ma weel ei lähe. Ta ei ole praegu üksi. Ma lähen siis, kui ta üksi on. Ma küsin juua ja kui ta mulle kannu annab, siis puutuwad meie käed wastamisi".

Tõusis tuul ja see kandis mu paati.

Wõtsin õnge, aga ma ei saanud ussi otsa. See wäikene loomake oli kangekaelne. Mu käed wärisesid.

Hulkusin järwel ringi, aga ükski rohine koht ei näinud mulle meeldiwat.

Tuul kandis mind kaldalt eemale. Sõudsin tagasi, liikusin mind kuumaks ajawal tuksuwal südamel hoopis kalda äärt mööda.

Olin pahane, et häid, sündsaid kohti ei leia, ja kirusin endamisi.

Põhi oli laiade kiwidega kaetud.

„Kas kala täna hommiku ei hakka?"

Ma waatasin, aga teda ei näinud. Nüüd astus ta naerdes jämeda wahtra tagant wälja.

„Mul oli õnnetus."

„Õnnetus. Mis siis juhtus?"

Arwasin ta hääleſt mingit hirmu ja ärewuse taolist kuulwat.

„Ussid läksid wette ümber."

„Tulge otsige siis uusi."

Enne kui paadiga kaldale sõudsin, wiskasin ussid karbist wette. Tuhanded pisukesed kalad ujusid kokku rikkalikku saaki neelama.

Ta tõi labida ja meie otsisime ussisid. Aga kuiwa ajaga on neid raske leida, sellepärast pidime mitmelt kohalt kaewama.

Kaewasin, kaewasin, aga ei osanud labidaga hästi ümber käia. Ta naeris, nii et paletesse wäikesed augukesed süwenesid. Mu käest labidat ära wõttes waotas ta selle osawalt ja kergesti musta mulda.

Ma waatasin — saadana tüdruk. Oi — kui ma teda suudelda saaksin! Mis ma küll selle eest annaksin! Midagi ei ole mul teada ilmas nii suurt, nii kallist, mis sellest ühest ainsast suudlemisest wäärtuslisem oleks.

Ka siin ei olnud ussisid rohkesti.

Läheme rohuaia taha. Säält leiab neid ikkagi.

Päike paistis soojasti. Ilmas oli midagi niisugust, mis hinge oma wõimsatel kätel kõrgele tõstab.

„Kas olete üksi kodus?"

„Isa parandab rehe all äkkeid."

„Ma ehk wiidan teie aega?"

„Ei ole wiga."

„Oodake, ma aitan teid."

„Ei ole wiga. Jaksan üksigi."

Tõepoolest, labidas ei läinud maa sisse. Mullapind oli kõwaks kuiwanud.

Panin oma käe ta käe kõrwale.

Oi — see joowastas! Ma tundsin ta juuste magusat lõhna.

Haarasin käega ta ümbert kinni.

„Nii ei tohi," ütles ta minust paar sammu eemale astudes.

Maasse wajutatud labidas seisis meie wahel.

Mul oli wististi rumal nägu, sest ma ei osanud midagi ütelda. Kas oli sünnis praegu temale kõnelda, mis mõtlen?

Ta hakkas äkitselt naerma. Ma nägin ta puhtaid walgeid hambaid ja ümargusi augukesi ta paletes.

„Noh, kaewame weel ussisid."

„Miks teie naerate," ütlesin julgelt, sest see naer oleks mind nagu haawanud. Mul tärkas tundmine, et hoopis tõsisest asjast kõnelen.

„Ega mul lähe neid wajagi."

„Aga millega õngitsete?"

„Ei õngitsegi."

Ta hakkas uuesti naerma, selle juures mulle aineti silma waadates. Äkitselt nagu aimas ta ja kerge punastus heljus üle ta näo. Ka ei waadanud ta mulle enam otsa.

Astusin ta kõrwale.

„Arwate, et õngitsemise pärast tulin. Ei. Teie pärast — ainult teie pärast." Ma lä-

henesin talle. Wõtsin ta käe. Ta ei pannud wastu. Ma ei tea — aga ma suudlesin teda. Suudlesin neid kirspunaseid huuli, ruttu, kirglikult.

Suudlesin teda weel.

Ta ärkas.

„Ma pean ära minema. Isa ootab."

„Hää küll," ütlesin ma ja astusin ette. „Kas lubate, ma tulen homme õhtu teid waatama? Kas lubate?"

Nendes sõnades oli kogu südame palwe.

Ta ei wastanud.

„Kas lubate? Ainult siis lasen teid wabaks, kui ütlete. Ütelge!"

„Mis ma sellest keelan."

„Kust ma teid leian?"

„Ma magan wäikses kambris. Näete, seesama aken. Koputage."

Ta jooksis ruttu ära.

Tulin ära, hüppasin paati ja sõudsin järwele.

Kuidas see paat ometi suutis seda kõike kanda, mis mu südamel koormaks oli. Sõudsin nagu meeletu. Mõlad raksusid. Äkitselt jätsin sõudmise seisma. Nägin wäga hästi seda akent, mille ruudud päikese kiirtes kollaselt särasid. Wiskasin õnge wette. Kala hakkas. Wõtsin ta ettewaatlikult otsast ja lasksin üle paadi parda wette.

„Uju ja ela, niipalju kui tahad!"

Kui hää oli siin rinnus. Laskisin selili istelauale ja waatasin pilwi. Lained kiigutasid. Laulsin tasa, wäga tasa.

Wiimaks põles see hulk hääd tulemoona rinnas läbi. Selle asemele asus rahuline, hoogaw, aga wäga soendaw leek.

„Mina wõtan ta omale. Missugune uhke, tore naine!"

Muidugi ei ole minu wanemad sellega nõus, sest nad tahawad, et ma inseneriks hakkaksin. Ma ei heida nende tahtmise alla. Ei. Mina elan temaga, elan siinsamas. See on minu naine, minu talu, minu maa, minu wili, minu kari, minu mets . . . kõik see on minu. Ma tahan näidata, kudas mina siin elan. Kõik tunnewad mind, mind austatakse. Ta suudleb mind — ma armastan teda, alati, elu otsani.

Lamasin edasi kõikuwas paadis ja mu mõtted ehitasid agaralt kuldset tulewikku. Ma ei wäsinud harutamast, mõtlemast, ja ikka tulewad uued mõtted suutsid endistest weel suurema jõuga waimustada.

„Ei ole kala ühtigi," ütles tädi. „See on tõsi, ega neid alati saa."

„Olets wana Laas kaasas olnud, tema teab need kohad ära," tähendas onu.

Nad on rumalad. Kui neid ka oleksin tuhat tükki saanud, kõik oleksin wette tagasi lasknud. Elagu nad. Mul on südames midagi tuhat korda paremat, aga see on minu oma, seda ei jaga ma kellegagi.

Tädi pani mulle hääd rammusat toitu niiwõrd külluses ette, et sellest oleks kolm inimest wõinud söönuks saada. Isu oli hää. Klaas klaasi järele jõin röõska, rammusat kollakaswalget piima.

Lamasin heintel. Oi, kui suure jõuga oleksin tema nüüd kaenlasse wõtnud. Miks ei tule ometi see aeg ruttu, kus ta minu on.

Tundsin, kuidas kogu ihu ja hing ühiseks kuumawaks ihaks ja kireks kokku sulas. Surusin oma käed jõuga wälja ja surusin ta oma rinnale. Suudlesingi ta huuli.

Unes nägin teda.

Lõunalauas tegi onu mu nurjaläinud kalapüügist juttu. Laas olewat imestanud, et mitte ükski täna ei hakanud, kuna ilm hommikul ju ükskord ilus oli.

„Mitte kordagi ei wõtnud?"

„Ei," wastasin ma wastumeelselt, sest ma ei tahtnud neist kaladest kõige wähematki kuulda.

Oleks ometi keegi temast kõnelnud, siis wõiksin ma temast jutustada. Ma räägiksin, kudas need inimesed selle järwepiiga wastu mingit huwi ei tunne, miks nad teda kordagi meele ei tuleta.

Ma waatasin oma onu. Raske uskuda, et see mees kordagi elus nii on armastanud. Ei, sest ilmas ei wõi niisugust armastust ollagi, kui see, mis mu südant täidab. Aga küllap näete kord. Siis ma ütlen teile: sel hommikul ma ei püüdnudki kala. Mistarwis? Jumala eest, see on tõsi: kui oleksin kogu järwetäie neid kätte saanud, kõik oleksin wette lasknud. Elage edasi. Teda ma suudlesin, mitu korda. Siis te kuulete seda.

Pärast sööki kutsus onu mind ühes heinamaale, kus kuhja tegemine käsil. Ta näitas maad, kus sügisel tahab uut põldu teha, ja andis mulle mõista, et ta oma põllumeheelu kõige ülemaks seab. Kui rendiaeg siin täis saab, siis läheb ta teine pool järwe olewasse Saarjärwe mõisa. Selle ostmiseks on ta käsiraha juba sisse maksnud.

„Maad ei ole sääl küll nii hääd nagu siin, aga neist wõib harides asja saada. Mis-poolest see mõis wäärtusline, on just ta hää mets. Mets ulatab järwe ääre wälja."

„Aga sääl teisel pool järwe on ka Haawa-kalda talu?"

„On. Saarjärwe mets käibki selle talu krundi wastu."

„Kas see on ka asi talu?"

„Tore koht, just järwe kaldal. Põllud ja heinamaad on hääd ja metsa on ka oma jagu."

„Kes sääl peremeheks on?"

„See on Maunus, lesk mees. Tal ei olegi poega. Üksainus tütar. See ongi perenaiseks ja pärib muidugi ka koha".

Rohkem ei lubanud mu süda sellest kõnelda, kartes, et oma suure, wäga wäärtus-lise waranduse ära annan. Ei — ma tahtsin seda ikkagi ainult omale hoida, nii et kellelgi sellest aimu ei ole.

„Hää küll. Küllap sa, onu, pead nägema ja tunnistama, et ma sinust sugugi halwem põllumees ei ole."

IV.

Eha oli kustumas ja järwe pind hiilgas nagu haljaks wiilitud tume teras. Paadi kõrwal jooksid wees hiilgawad tähed, mida mõlade lained kiirele tantsule sundisid. Säält eemalt, kus kahisew pilliroog kalda metsa warjul limasel põhjal kaswab, kuuldus öölindude tiibade wingumine.

Ma sõudsin üksipäini järwel.

Olete olnud öösel üksipäini järwel? Midagi ei ole ilusamat, aga ühtlasi ka õudsemat. Kui lagedad nõmmed, kus sa kaugele waadeldes kuuwalgel tekkiwaid kujusid näed, sind ei suuda hirmuma panna, kui sa ka pimedal ööl laanes, kus sammugi oma ette ei näe ja alaliselt saladuslisi hääli kuuled, oma külma werd ei kaota, suudab järw sinus ikkagi niisugust tunnet awaldada, mis sind tihti wärisema ajab.

Oma põhjatu ilu ja toreduse juures on järw saladuslik, sinule kaugel, arusaamata ja isegi põhjatu õudne.

Eha kaob juba ja nüüd näed enese ümber ainult pigimusta, hõbetähtedega kirjatud raskelt lamawat massi. Surud sellesse mõlad ja see näib neile nagu sula pigi külge hakkawat, mis siis pikkades weniwates niitides alla jookseb. Sa tahaksid ruttu üle sõuda, aga mingi arusaamata wõim rammestab su käte jõudu ja sa liigutad mõlasid tasa, tasa, nagu läheksid wargile. Iga wäiksem kui kõlks tollide wastu käib sust läbi, sest näib, nagu peaks seda mitu wersta eemale kuuldama. Sa ei tahaks ümber waadata, aga su pilgud kistakse eemale, sinna, kus sinine mets mustade, paksude ööpilwedega kokku sulab ja igawese pimeduse loob, kus ilm näitab koguni lõppewat. Sa ootad äkitselt igal silmapilgul säält pimedusest mingit imelikku kuju, mingit wiirastust üles kerkiwat, ja kui sa edasi silmitsed, ei saagi sa enam aru, kas need hirmutisekujulised olewused on pilwed, wõi pidutsewad tõesti wiirastuskujud järwe siledal, läikiwal pinnal.

Sul on palaw. Seda sünnitab muidugi pöörane südame tuksumine.

Kummalgi pool paadi ääres lagunewad heledad tuled sädemetena, mis kogu wirwendawa weepinna üleni helkima panewad.

Tahtmata tulewad sulle mitmesugused saladuslised lood järwest meele, ja kõigest tagasitõrjumisest hoolimata keskenewad silmade ette imelikud pildid. Sa näed läbi pimeduse selgesti kedagi paadiga sõitwat, millele ruttu kõrged mastid pääle kaswanud. See kaob ja selle asemel näed äkitselt mingisugusid tornisid ja kuuled kella heli.

Olgugi et järwetee natuke üle poole tunni kestab, on su meelest, nagu wältaks ta lõpmata kaua, nagu oleks su paat sellesse sula pigisse jäädawalt kinni jäänud.

Kui wiimaks su paadi nina wastu esimesed kalda liiwal kaswawad kõwakõrrelised ja laialemmelised pillirood puutuwad, siis tunned, kudas südames äkitselt kergeks lööb, ja sa naerad isegi oma õudsusetunde ja kartuse üle.

Selleks ei olnud tõesti põhjust, aga järwele tagasi ei tahaks sa nüüd milgi tingimisel minna.

Mu paadi nina jooksiski kaldale, mida õhukesed laiad kiwid nagu hoolega kuiwama laotud lestad katsid.

Astusin ettewaatlikult wälja. Wee piirelt sulpsatas wäike haug sügawusesse ja mu meelest oli, nagu peaks see talurahwa üles äratama.

Ettewaatlikult läksin kalda lahtistelt kiwidelt mullasele maale.

Õhk oli siin soem kui weel. Tundus mulla lõhna. Seisatasin. Kuuldusid mingisugused hääled. Oli nagu kella kõlin, siis mõlade lõksutamine wastu raudseid tollisid, siis kusagil wankriga sõitmine kiwisel teel, ja siis mattis öine, sügaw, ääreta waikus kõik oma alla.

Nüüd kuuldusid tugewad löögid mu enese rinnus. See oli süda.

Koputasin aknale. See ei ole õige, sest ma ei koputanud, waid surusin sõrmeotsadega wastu siledat klaasi.

Ootasin.

Keegi ei tulnud.

Minus tõusis kahtlus. Kui ta ei tule. Kui ta mulle õigust ei ütelnud.

Mind tabas walus mahajäetu ahastus

Nüüd koputasin kergesti, wäga kergesti. Mu käsi suutis seda teha.

Olid need nüüd kellegi sammud, wõi mu oma südame tuksumine?

Ta tuli. Ma nägin läbi mustawa klaasi walget warju.

Ta awas akna.

„Teie tulitegi?“

„Mina? Muidugi tulin.“

Ja ma wõtsin ta käe, mis akna haaki hoidis.

„Kas ma wõin sisse tulla?“

Ta hakkas naerma, nii kõwasti, selgesti, et ma hirmu tundsin. Ma arwasin, et see naer mu õnne mu käest ära sulatab. Mu Jumal, kudas ma seda küll tahtsin kinni hoida!

„Ega siit saa.“

„Kas lubate?"

Panin käed akna lengipuu külge ja tahtsin oma keha üles tõsta.

Ta lükkas mind tagasi.

„Kas teie ei luba?"

„Tulge uksest. See on lahti. Sääl teises küljes."

„Teised kuulewad."

Ta ei lausunud sõnagi, tõmbas akna kinni ja kadus pimedusesse.

Ma jäin seisatama. Miks ta nii tegi? Kas ei taha ta mind wastu wõtta? Kas laskis ta mind ainult silmapilguks õnne lähedale, et siis kaduda?

Kahtlemine kestis silmapilgu.

Ma astusin ukse juure. See oli lahti. Awasin. Astusin ettekotta, kus pimedus mind piiras.

Äkitselt tundsin, kudas mu käest kinni haarati, mind edasi wiidi, edasi.

Ma olin sääl, kuhu ma wiimsel ajal päewal ja öösel, iga tund ja silmapilk, iga hingetõmbusega olin ihaldanud.

Ma olin sääl.

Selle lühikese suweöö jooksul määrasime oma edaspidise elu: tegime lõpuni, hauani ulatawa eeskawa. Meie astusime abielusse ja elasime aastaid wältawa armastusepäewa läbi: harisime kohta, kaswatasime karja, koolitasime lapsi ja seisime ümbruskonnas hääs lugupidamises. Kogu meie elu oli üksainus hele päikesepaisteline päew. Oi — uhke rahu täitis südant, piirita õnn — sest nii juhtumisi olime teineteist leidnud. Kui poleks siiapoole sattunud, ei tea, kuidas siis kummalgi kogu

elu oleks läinud. Naersime selle üle, kudas mõnikord õnn inimese üles otsib. Ta kõneles sellest, kudas ta esimesest silmapilgust saadik mind oli armastama hakanud. Ta waadanud oma aknast kaua õhtul järwe pääle, kus kuuwalgel wee maanteed wirwendanud. Ta oodanud mind, sest ta teadnud, et tulen.

Ka täna näinud juba eemalt mind sõudes tulewat, sest tema on harjunud ka pimedas kaugele järwele nägema. Meil ei olnud arwamist, ei kahtlust, meil ei olnud waja wandeid ega tõotust. Ainult igatsust tundus ja tuska tegi see, et meie weel mõneks ajaks peame teineteisest eemale jääma.

Kuid selle troostita seisukorraga pidime ometi leppima.

* * *

Oli weel suwe hommiku-öö, kui üle järwe tagasi sõudsin. Mingisugust õudsust ei awaldanud järw. Kalda metsades olid linnud ärganud ja wesikaarest puhus kerge suwine tuul, mis järwe lainetama pani. Hommikutaewa rand lõõmas leekides.

Ma laulsin. Kuulgu ta. Ta aken paistis mulle selgesti ära. Teadsin, et ta praegu aknal seisab ja pilkusid mulle järele saadab. Tal ei tule und.

Oi — ma olin rikas, põhjatu rikas, nii rikas, nagu mitte ükski teine inimene ilmas.

Issand — kui hää on olla, kui õnnelik ma olen!

— — —

See oli kõik.

Wõib olla, küsib weel mõni, kuidas selle eeskawa täitsin, mis suweööl kahekesi kokku seadsime.

See langes puruks.

Miks?

Seda ma esmalt ei teadnud, aga nüüd ma usun teadwat. Mu suwitusaeg lõppes pea selle järele, läksin tagasi linna ja sääl ei olnud rammusat kollakaswalget rõõska piima, wärsket magusalt lõhnawat leiba paksu wõi-korraga ja wärskeheinalist lakka suweöö unistuste jaoks.

Ja ei ole mul ka sel põhjusel wist ühtegi sellesarnast suweööd olnud.

Talupoeg.

See oli nagu imelik uni.

Juhan Sõster käis oma talus ringi, raskete sammudega, hall habe rinnal, keha küürus. Ta oli wana mees, ligi 80 aastat, paistes jalad tinarasked ja tegid walu.

Kudas oli see kõik mööda läinud. Ta mäletas selgesti aega, kus ta alles noor poisikene, laps oli ja nüüd äkitselt siin. Kas see ei olnud imelik uni, millest ärgates inimene hirmu tunneb, aga ühtlasi ka hääd meelt, et see ainult uni oli.

Oli warane kewade; õunapuud ja ploomid, kirsid ja kreegid uppusid walkjasroosasse õiemerde. Päikesewalguses hebutas aed ja nurm oma uhke piduriiiga.

Sõsteri talu peremees käis kepi najale toetades.

Aastakümneid oli ta sellel maapinnal kõndinud ja aastakümneid temaga lahutamata koos elanud. Kui wanad inimesed mõnikord noorematele kõnelsid, et Sõsteri talu oma ajal waene olnud, siis oli neil õigus, ja just wana peremees teadis seda kõige paremini.

Temale tulid need päewad tihti meele.

Oma isalt päris Juhan Sööster talu. Isa mälestused ulatasid paar põlwe tagasi, sest wist olid just Sösteri esiisad selle talu asutanudki.

Siis oli see talu kitsaste põldudega ja wiletsate hoonetega. Wiljapuu-aias oli wana maa-õunapuu toa otsas. Kewadel seisid selle oksad küll uhketes õites, kuid sügisel wõis ta otsast ainult mõrudat puuwilja noppida.

Aga seegi wili peeti tol ajal wäärtusliseks ja hoiti hoolega alal. Wõib olla, olid siis rasked ajad. Kui isa talu pojale jättis, päris poeg sellega ühes 80 waka magasiaida wõlga, mis nagu määratu koorem noaremehe õlgadele langes.

Sel ajal üteldi: Koht läheb noore Söösteri käest ära, sest ta ei suuda seda wõlga ilmaski ära tasuda. Ja millega sa tasudki. Need wiletsad põlluribad ei suuda ju töötegijale igapäewast leibagi anda, kust siis weel suure wõla tasumiseks tagawarasid wõtta

Sellest oli hulk aega mööda läinud.

Nüüd üteldi ka teisel pool kihelkonna serwas: Kui sinnapoole juhtud, astu ometi korda ka Söösterile sisse, siis näed, kudas sääl jõukal jalal elatakse.

See oli hoopis uus talu. Midagi ei olnud tal enam sellega ühist, mis Juhan Sööster oma isalt oli pärinud. Paremalt poolt, kus enne lepawõsastik eluhooneni ulatas, piirasid talu hooneid laialdased wiljawäljad. Üht osa põldu kattis sametroheline rukkioras, kuna sääl kõrwal noored mehed härjapaariga sügawaid wagusid pehmesse pigimusta mullasüsse tõmbasid. Aeg-ajalt waikisid nende ühe-

toonilised sundimisehüüded ja mehed wajutasid jalgega sitket musta mulda hõbehalja adraraua küljest.

Maa auras.

Talu ennast piiras eestpoolt laialdane wiljapuuaed, mis nüüd walge-roosasse õite meresse uppus. Otse toani jooksid kõrwuti laotud jadade read. Alles hiljuti olid nendesse tipitud porgandite, peetide, kurkide ja teiste keeduwiljade seemned.

Soojas, kobedas mullas ärkas nendes nüüd ruttu elu.

Teisel pool wiljapuu-aeda algas koppel ja selle äärt mööda ulatas tänaw suurele teele. Tänawa otsas koplis kaswasid kolm suurt paplit. Need paistsid kaugele nagu truud talu kaitsjad, sest nad olid kogu mehepõlwe siin juba püsinud. Kuuwalgel olid nende lehed hõbetolmuga üle puistatud ja rahwas nimetaski neid Sõsteri talu hõbepapliteks.

Weel kaugemalt sinetas hästi hoitud Sõsteri talu mets.

Millal oli see päew, millal see tund, kus siin kõik oli teiseks muutunud.

Seda ei saanud keegi näidata.

Oli aeg, kus noor peremees weel ääretu mere kaldal seisis. Aga see ei pannud ta julgust kõikuma. Sellest ajast, kus ta lainetesse kargas, on ta alati pidanud wõitlema.

Leidis ta ühe waba tunni, niisuguse silmapilgu, kus ta poleks oma koha, püha mullapinna pääle mõtelnud?

Seda silmapilku ei olnud, ei saanudki olla, sest see koht oligi ta elu ise.

Kas ta jõuab eesmärgile?

Seda ei küsinud Juhan Sõster ilmaski, sest et ta õieti mingit eesmärki omale üles ei seadnudki. Mistarwis eesmärk? Selle maa, selle mullapinna küljes rippus ta elu, tema tundis, et tema ise osa sellest on ja ainult temale wõib ning tahab elada.

Kuhu ta püüdis?

Ta ei saanud sellest aru. See mullapind oli nagu meelitaja edew naine, kes ennast näitab, millest wõib mõista, et ta laseb ennast püüda, aga keda ometi kätte ei saa. Sa põled kiretes tema järele, wõtad ikka uuesti oma jõu kokku, aga ikka läheb ta su eest. Sa mõtled alati ta pääle, näed temast und, tunned ta magusat lõhna ja hingeõhku ja oled õnnelik, et wõid ta järele rutata.

See meelitaja must muld ajas teda hulluks oma lõhnaga; tema hingeauru ta nägi, tema meeletut ja kirglikku ja himukat igatsemist kuulis ta kewadel, ja kudas ta siis raskelt liikus, kui ta sügisel rikkaliku saagiga raskejalgne oli.

Juhan Sõster ei ohwerdanud oma elu kellelegi muule, ja seda südamearmukest ei wäsinud ta kümnete aastate wältusel ilustamast ega ehtimast.

Andis talle kõik: oma higi, oma õnne, oma hingeigatsused ja palwed.

Üks muinasjutt kõneleb: Keegi kuningapoeg leidis waese tütarlapse. See oli armetult riides: sukad katkised, päärätik määrdunud ja põlwed paistsid lõhkikäristenud kuuest. Aga ta silmades oli sügaw taewas, ja seda ei näinud teised. Kui teda jämedate sõna=

dega kästi teelt kõrwale minna, kutsus kuningapoeg neiu oma juure, wiis ta oma lossi, laskis teda vesta, puhtad siidiriided anda ja pärast oli ta nii ilus kuninga kaasa, et tema sarnast kolmeskümnes kuningriigis teist leida ei olnud.

Noor Sõster hakkas seda, kes kogu eluajaks ta südamearmukeseks jäi, kohe kirglikult armastama, sest ainult tema nägi neid wäärtusi, mis temas peitusid.

Ja sellest ajast pääle algas see armumäng, mis wältas siiamaale.

Ja must muld tasus armastust, sest ikka uute iludustega tuli ta mehele wastu. Ikka pidi ta nägema, et küllalt on warandusi, mis temas peidus, küllalt on sel talul tema jaoks meelitusi salajas hoitud ja ikka oskab ta temale kirglikumaid suudlusi waruks hoida.

See armastuseroman oli nii pikk, et seda ei suuda ka tugewa mehe elu kangale üles maalida. Ainult üksikud tähtsamad päätükid olid sellest tal weel meeles: Oli silmapilkusid, kus ta süda rasket walu tundis, kus ahastus nagu kewadine woog ähwardas üle pää lüüa; aga tuli meele ka aegasid, kus ta ennast kõige õnnelikumaks inimeseks pidas.

Ja ta jõudis sinnamaale, kui tema armukest kõige ilusamaks, kõige kaunimaks kogu kihelkonnas kiideti.

Mäletati neid aegasid, kus Juhan Sõsteri kuju iga ööse kesapõllul liikus, ja säält paistsid läbi ööpimeduse kollakad wärisewad leegid nagu rahatuled. Heledad lõkked olid hoopis iseäraliselt wõõrad ja külakoerad hakkasid neid nähes ägedalt haukuma. Kuid need pisuke-

sed kollased lõkked purustasid suured sinise- ja punasekarwalised raudkiwid terawaserwalisteks tompudeks ja ikka kõrgemaks ja kõrgemaks kaswas tänawasuul sinna kokkuweetud raudkiwide riit.

Ja warsti wõis teraw ader takistamata läbi kobeda mulla käia. Lõikaja käes ei sattunud sirp kordagi kiwisse, mille üle laialt jutustati.

Mäletati praegugi weel seda lepawõsasiku lugu.

Sääl liikus Juhan Sõster ka siis, kui eha oli kustunud. Sõrrusuitsu haisu tunti werstade kaugusest. Kümned miilid kütisemaal leegitsesid tasaselt ja mustaks määrdunud näoga mees käis nende ümber ning pani hakatist juure, kus leek kippus nõrkema. Kui koiwalge algas, seisis sõrru ümbruses paks halli suitsu lade ja tõusja päike paistis sellest läbi kui werine kuul.

See kestis nõnda aastaid, ja ikka kaugemale ja kaugemale tõrjus lainetaw rukis ja neljatahiline oder lepawõsastiku.

Kui siis teiselt kihelkonna piirilt siia keegi juhtus sõitma, kes siit aastate eest oli läbi käinud, jäi teeline seisatama, sest ta ei tunnud Sõsteri talu.

Oli ju neid lapsikuid inimesi, kes Juhan Sõsterilt küsisid: Millal ajasid sa oma põllud nii laiaks, millal asutasid sa wiljapuuaia, millal ehitasid sa uued hooned? Seda ei teadnud Sõster ütelda. Küsige inimeselt: millal tulid sulle hõbedased kiud juustesse, millal läks su must habe hallikš, siis ei tea ta selle pääle wastata. Kes teab seda tundi

ütelda, millal õuna küljed päikese kiirtes punetama lõid, millal nõder oras tugewaks wiljaks walmis?

Keegi ei tea seda.

Sösteri talu oli aastate jooksul walminud. Juhan Söster tundis oma armukest ja pistis talle ühe hõbesõle teise järele rinda, ja ikka nooremaks, meeldiwamaks ja ihaldustäratawamaks muutus see.

Juhan Söster armastas teda nii, et kogu oma elu talle andis.

Kes on seda kuulnud, et süda selle wastu, keda ta armastab, wäsib hääd tegemast. Mõte käib alati selle pääle, kudas armu suuremal wiisil, mõjuwamalt saaks üles näidata. Minnakse wargile, et wõimalikuks saaks armukesele kalliskiwiga sõrmust sõrme pista, ja kui see kätte saadud, siis kisub ja kutsub weel suurem eesmärk.

Kui esimesed õunapuud wäga paljude aastate eest esimest korda õitsele lõid ja kui nende lehekroonist suwel roosaküljelised õunad paistsid, siis äratas see Sösteris mõtte elama, mis talle kudagi rahu ei annud. Ja kui siis sügise poole wähegi mahti leidus, siis kaewas ta augud, kandis nendesse rammusat musta mulda ja istutas sinna noored puud.

Ja aja jooksul tõusis Sösteri talusse uhke aed, mida ümbrus imestas ja mille üle Juhan Söster ise hääd meelt tundis.

Ta oli sellele, keda süda kõige wäärtuslisemaks pidas, weel midagi suutnud anda, mis selle ilu tõstis.

Juhan Söster ei olnud tähele pannud, kudas ta ise aastate jooksul ära kulus. Kõige

wähem tähelepanekut läbes ta enese pääle pöörda. Ta oli haljas sahatera, mis iga päew rammusat musta mulda lõikab, selle juures ise hõbeläikelisemaks ja terawaks jääb, kuni äkitselt leiab, et ei jaksa enam wagu teha.

Ta ei wõinudki enese wananemist märgata, sest kogu ümbrus läks iga päew ju nooremaks. Kuhu ta waatas, säält paistis talle tänulik ja õnnelik naeratus, ja kui nüüd uuesti kewadet õhus tundus, siis nägi Juhan Sõster juba unes ette, kudas aed ja nurm end ehiwad ja kudas püha maapind jänuneb seemne järele, mille ta tahab elusse äratada.

See oli alles paari aasta eest, kui Juhan Sõster midagi hakkas aimama. Olgugi et ta sellele aimdusele wastu sõdis, siiski ei saanud ta seda ja sellest tekkiwat rahutust enesest ära heita. See saatis teda päewal, heitis temaga ühes woodisse ja ärkas hommikul ühtlasi unest.

Juhan Sõsterile tuli ette, nagu ei oleks temas enam endist jõudu, ja ta jalgades tundus õhtul kerget walu. Ka teiste pilkudest arwas ta sedasama lugewat. Küll ei tehtud sellest juttu, aga Sõster nägi nende südames ühte mõtet: „Wana Sõster on oma ea ära elanud."

See teadmine ja aimamine tegi ta iseloomu pahuraks ja tüliotsijaks, sest talle tuli ette, nagu oleksid teised seda aega, kui ta kuhugi weidi kauemaks istuma jäi, oma kasuks tarwitanud.

Ta tahtis ikkagi ise igal pool olla ja oma täisealist poega usaldas ta wähe. Millal see poeg üles kaswas ja meheks sirgus, seda ei olnud Juhan Söster õieti tähelegi pannud. Tema ei suutnud enesele kudagi ette kujutada, et siin talus keegi teine tema aset wõib täita. Ta oli oma südamega endist wiisi musta mulla küljes kinni, ja seda kõike, mis ta ise aastakümnete jooksul üles ehitanud, korda seadnud, kus ta igal pool oma soowid ja tahtmised läbi wiinud, nüüd teiste hooleks jätta, see oli talle mõistmata ja arusaamata. See oli sedasama, kui mees peaks oma südame armastust teisega jagama.

Ta oli oma pojalt aastate wältusel igasuguse algatuse riisunud, sest see ei wõinud ega suutnud majapidamises sammugi ilma tema tahtmata ja teadmata astuda.

Ja kui nüüd sellest kudagi juttu tehti, et majapidamise wõiks poja hooleks anda, siis pahandas see teda hingepõhjani. Ja oma jõuetusest hoolimata tuli ta põllule, käis kogu söögiwahe pehmes mullas, näitas tolli päält piirid kätte, kust saadik wõidakse maa kartulite jaoks korrata, kust saadik odrad tulewad ja kui rohkel hulgal põldu wõib linade alla jätta. Selles korralduses ei lubanud ta teistele kõige wähematki wastuwaidlust.

Tema teadis pääst iga puud, iga põõsast ja need kõik seisid ta walju kaitse all.

Tal oli tundmus, et ainult tema suudab ja oskab kohta nii pidada, nagu tarwis, ja mis teised iganes sääl ette wõtaksid — see oleks niisugune tegewus, mis selle koha pääl sündmata.

Talu ei olnud talle mitte selleks, et seda võimalikult hääle järjele tõstes omale ka häid sissetulekuid võita. Seda ei tulnud Sõsterile meele, nagu ka armastus ilmaski tasu ei oota. Ei. Tema tahtis alati esimesena hommikul seda tuult tunda, mis üle nurmede puhus ja viljapääd kõikuma pani, tema ei saanud ilma värske mulla lõhnata hingata ja ta meel muutus tusaseks, kui ta pilk kohisevat metsaparrast ei leidnud. Üks ainus päev võõrsil viibida, see oli talle aasta pikkune, ja koju ruttas ta alati suure kärsitusega, nagu see, kes pääle kauemat lahusolemist oma armsama juure igatseb.

Ta ei suutnud kudagi ette kujutada, et ka teistel inimestel niisugused tundmused võivad rinda täita. Kui naabritaludes vabadikud põldude servadele eluhooned ehitasid ja talu küljest maatükid oma kätte kiskusid, siis ajas paljas see mõte talle salahirmu pääle: vahest sünnib kord tema taluga niisama.

Selle küljest ei tohtinud ometi keegi jalatäitki maad võtta. See oleks sedasama, kui peaks elava ihu küljest liige maha lõigatama.

Ta sai aru, et talu end ainult temale ehib ja ainult temale salalugusid jutustab, mida ainult tema mõistab. Kui kogu talu õhtul väsinult magama heitis ja viljakõrred nagu unenäos oma raskeid, täis teri, päid kõigutasid, siis seisis ta suveõhtul särgiväel põllupeenral ja kuulis maa salaunistusi.

Uhkeid viljaväljasid ja hästi haritud heinamaid vaadates ei hinnanud ta saagi

wäärtust, waid elas mingisuguste tundmustega, mis ta südamele magusat lõbu walmistasid.

Paljugi jäi Juhan Söösterile arusaamataks. Sääl tuli ette, et kohad käest ära anti, mida aastate kaupa oli peetud. Ta ei mõistnud neid inimesi ja ei tahtnud nendest ka kõnelda ega neid tunda. Mistarwis siis niisuguste asjade pääle mõtelda, kui ainult üks asi ta hinge täitis: See on tema mullapind ja ainult siin — siin on ta elu — mitte mujal.

Igal aastaajal näitas koht talle oma iseäraldusi. Need olid talle teada, aga ikka ootas ta neid wahelduſi. Päältnäha käis see elu ühesugust, ärakulunud ja wäga tuttawat teed. Aga tõepoolest ei olnud lugu nii. Temale oli iga päew uus ja iga tee ennenägemata, mida mööda ta tuksuwal südamel tõttas. Milles need iseäraldused peitusid, see saladus oli ainult temale teada.

Aastakümned olid ta elus tihti suurte kahtlemiste ja ootamistega waheldanud, aga silmapilguks ei olnud ta weel oma armukese, musta mulla wastu tüdimust tunnud.

Kogu see elu oli nagu üks armastuseöö, mis kiiresti käest kaob.

Juhan Sööster sai ikka selgemini aru, et aeg kätte tuleb, kus ta peab talust lahkuma. Tema ei saa hoida: talu läheb teiste kätte.

Oi — walu tegi see arusaamine südamele; rasket ja hirmsat walu. Ta oli öösel ülewal, wahtis aineti pimedusesse ja mõtles.

Ta otsis sellest wäljapääsemiseks teed, otsis abinõusid, aga midagi ei suutnud ta wälja mõtelda.

Ikka sagedamini ja sagedamini kuulis ta juba wäljastpoolt tähendusi, mis ta wanaks ja jõuetuks jäämisest kõnelsid.

Hirm koha eest täitis ta südant.

Ta pani enesele alaliselt küsimisi ette ja otsis wastuseid, kuid need ei rahuldanud.

Mis siis, kui see koht pääle teda ära lõhutakse, nagu siin mõnel pool seda on ette tulnud. See mõte oli ta meelest nii kohutaw, et ta seda kõigest wäest püüdis enesest eemale tõrjuda. Aga see hiilis siiski ringi kui tojalik koer ja otsis alaliselt enese meeletuletamiseks parajat juhust.

Ehk kuigi seda ei oleks, kas läheb siis pääle teda kõik sellessamas sihis? Kas tõustakse üles juba siis, kui koit puulatwadesse kulda pillub, ja kas kõnnitakse siis ka põllupeenral ja lastakse läikiwaid rukkikõrsi nagu kallima kuldjuukseid õrnalt läbi peo?

Kes on see isik, kellele ta oma nooreks ja nägusaks jäänud südamearmukese wõib usaldada?

Wahest püüdis ta enesele kinnitada, et ta koha õigeisse kätesse edasi annab. See on ju ta poeg, kes seda edasi peab, ja poeg on seesama, mis tema ise.

Ta otsis wirgalt tundemärkisid, mis temas seda troostitoowat mõtet oleks kindlustanud. Ta ei leidnud neid. Juhan Sõster leidis selle mehe juures teistsuguseid kaldumusi, uskus kindlasti aimawat, et temal seda armastust, iha, kirge mulla wastu

ei ole, ja wanamehe südant täitis tuline meelepaha selle ükskõiksuse üle.

Nõnda mõtles ta nädalate kaupa; süda tundis ahastust ja piina, aga pääseteed ei näinud.

Raske oli wana peremehega sel ajal läbi saada, sest ta soowid ja tahtmised olid niiwõrd imelikud ja wõimatud, et neid keegi ei osanud täita. Temast hakati eemale hoidma ja teenijad katsusid nii liikuda, et tema silma ei puutunud, sest igal ajal leidis ta neile midagi taplemiseks ette heita. Oma poega ja miniat süüdistas ta hooletuses ja ütles neile otsekohe, et nendest küll kellegi kohapidajat ei saa.

Kui talle katsuti wastu waielda, siis süütas see ta wiha ägedasti põlema ja meelepaha ei kustunud kogu päewal.

Tema alaline tülitsemine muutis elu perekonnas raskeks, otse piinlikuks ja isegi teenijad lubasid ära minna, sest milleks siis inimesel waja neid tülitsemisi kuulda, päälegi kui selleks mingit põhjust ei ole.

„Wana peremees on pääst nõdraks jäänud," kõnelesid nad. „Kuna tal ju ükskord hää peaks olema, ei tee ta nüüd muud kui riidleb hommikust õhtuni."

Wäljakannatamataks oleks seisukord tõepoolest muutunud, kui noore peremehe wäike poeg seda kaudselt ei oleks pehmendanud.

Lapse nimi oli Juhan ja wanaisa armastas teda iseäraliselt. Kui kõik wana peremeest pelgasid, kui ta oma poeg temaga häämeelega ei tahtnud kõnesse sattuda, ei tunnud wäike laps ta eest mingit hirmu, waid läks alati kartmata tema juure.

Juba ammugi oli tõendatud, et wäike poiss õige wanaisa nägu ja ka kommete ja meele poolest tema laadi on. Sellel tõendusel wõis tõtt aluseks olla, sest midagi pidi olema, mis neid kahte iseloomu sidus.

Nad käisid seltsis põllul, aias, istusid päikesepaistel ja läksid kahekesi isegi lähedasse laande.

See oli tänawu kewade wara, kus esimesed õiepungad lahti lõid, kui wanaisa toa otsas aias kewadise päikese paistel istus. Kõik pere oli kibedasti tööl, sest põllud olid kuiwad. Kuuldus künnimehe ühetaoline hobuse hüüdmine ja õue päält heljus siia wäljaweetawa sõnniku hais, mis wanale Sõsteri peremehele nii omane.

Wäike poiss jäi äkitselt wanaisa ette seisma.

„Tead, wanaisa, ka mina hakkan tänawu kündma."

Juhan Sõster waatas lapse pääle ja naeratas.

„Sa oled selleks alles liiga wäike."

„Oh, mul on jõudu küll. Ka wana Madis ütles seda."

„Mis ta ütles?"

„Ta ütles, et teeb mulle adra. Mina pean kündma hakkama, sest minust kaswab Sõsteri talu peremees."

Wanaisa jäi aineti lapse otsa waatama. Teda waldas kange ärewus, nii et käed wärisesid. Teda täitis iseäraline tundmuste maru. Äkitselt lõid ta huuled tuksuma ja ta aukuwajunud silmadest weeresid pisarad.

Ta tundis rõõmu, hääd meelt. Haaras poisikesest kinni ja suudles teda.

Ta ei mäletanud üleüldse, millal ta niisugust magusat häädmeelt ja lõpmata hingerahu oli tunnud.

„Seesama pisikene poiss oledki sina ise," hüüdis ta enesele. „Kas sa siis seda ennemalt ei märganudki. Tema ei ole keegi muu, kui sina ise. Tema ise oli äkitselt nooreks saanud, pisikeseks lapseks, ja tal oli nüüd kogu eluiga ees. See oli tema enese hääl kuuekümne aasta eest, need olid tema enese kombed ja wiisid. Ta oli oma pika elu tagasi wõitnud ja wõis nüüd otsast uuesti algada. Tal ei olnud mitte tarwis 'ahkuda oma armukesest, pühast maapinnast, waid ta algas sellega uuesti pikka rändamisteed. See, mida ta nii kaua kartis, mis talle piina walmistas, ei olnud tõde, waid lihtne, halb uni, millest ta nüüd äkitselt ärkas. Ei — tema, just tema ongi see, kes praegu kõwakõrwelistest seani rohtudest saani punub, kelle tuhkjaskollakad lokid kõrwadeni ulatawad ja kelle merisügawates silmades päikese kiired mängiwad.

Temal oli kõik see alles, mis talle kõige wäärtuslisem: kogu ta pikk elu, ta noorus.

See oli suur tundmus, mis teda wõimsalt tõstis pilwedeni, päikese juure ja südant täitis suure kuumusega. Seda oleks waja olnud kogu ilmale kuulutada: Sõsteri talu peremees ei ole wana — tal on noorus alles ees.

Kudas oli see ta eest siiamaale peidus seisnud? Eks see olnud tema ise, kes laanes oma isast kinni hoidis, kartes metsawaimusid, kes tihnikus elawad. Kas see ei ol-

nud tema ise, kes järele päris usside kuninga ja nägemiste ja wiirastuste üle, kes öösel kuuwalgel ristteedele wälja tulewad. Kas see ei olnud tema ise, kes peoga sõredat rusket liiwa wõttis ja ütles, et see on wili, ja siis hoolega oma põllud täis külwas? Kas see ei olnud tema ise, kes haruliseft puust härjad, lehmad ja pullid lõikas, nendele walged laugud otsa ette woolis ja pikad küüdud külgedele ja siis niisama suure hoolega talitas, nagu oleks see päris kari.

Kõike seda oli tema ju ise ka niisama teinud, sest see kõik seisis tal meeles, kui eilane päew.

Ja kudas see wäike poiss tema enese moodi oli. Needsamad silmad, juuksed, nina. Ja keha poolest oli ta tugewa kaswuga, meele poolest äge — wõiks ütelda isegi hoolimata. Julge oli ta. Kõige pikemate puude otsa ei kartnud ta ronida, isegi katusele mitte, kust ometi kergesti wõib kukkuda. See kõik oli karwapäält just tema lapsepõlwe kordumine.

Uuesti haaras ta lapse oma põlwele ja waatas ta sügawatesse sinistesse silmadesse, mis niisama sügawad ja põhjatud olid, kui järw, kust ainult sinine taewawõlw wastu paistab.

„Kas mina hakkan peremeheks?" küsis poisike.

Wanaisa katsus ennast kõige wäega rahule sundida.

„Muidugi hakkad sina peremeheks. Keegi teine ei tohi Sõsteri talu oma kätte wõtta, waid ainult sina, sest sina oledki mina ise."

Nüüd wõttis wanaisa lapse põlwele ja kõneles talle kõige salajamaid asju. Rääkis talle mustast mullast, mis püha on, sest et temas peitub kõige elu algus ja lõpp. Ta jutustas talukoha tuulest, lillede lõhnast, sellest päikesest, mis siin lilled õitsma paneb ja kewadel igal pool elu üles äratab. Ta kõneles lapsele talukoha rõõmudest ja muredest, kõneles talwisest marust ja iseäranis kaua sellest, kudas must muld põllumehele oma rikkalikka andeid toob. See siin on meie sugu muld, meie tuul, meie päikene, meie oleme siin selle musta mullaga põliselt ühte kaswanud. See muld ongi meid sünnitanud, siin oleme aastate kaupa teineteist kirglikult armastanud ja wiimaks wõtab ta meid jälle wastu.

Häda sellele, kes seda maamulda põlgab, kes seda pühaks ei pea. Selle neab ta ära ja niisuguse õnnetu käsi ei käi hästi. Tal ei ole mingit kodu ja niikaua käib ta hälbides ringi, kuni mullale palwes hüüab: „Wõta mind wastu."

Ka niisuguse koduta hulgusega lepib must muld, annab talle eluaseme, sest ta on hää ja ei pea wiha.

Lapsukene ei saanud kõigest sellest aru, mis wanaisa wärisewad huuled talle sosistasid. Ainult seda nägi ta, et tal pisarad kortsurikastele paletele langesid.

Pisarad pühkis laps oma õrna käega ära.

Aga sellest ei olnud wajagi aru saada, sest see ei olnudki kõne. Wanaisa pärandas lapselapsele oma hinge. Seda nägid kewadine tuul ja päikene. Ja lapsukene kuulas waikides.

„Ma ütlen sulle," kõneles wanaisa lõpuks, „sinule annan ma oma talu. Aga sa pead teda armastama. Niisama kui mina. Mina näen seda ja ma kuulen ta kaebtusi. Söösteri talu ei tohi mitte alla langeda, ega wiletsusesse sattuda. Waata aga alati, et Söösteril millesiki puudu ei oleks. Mul on aastaleib alati salwes, seda peab ka sinul olema. Siis ei ole sul waja midagi karta. Miski ei pea sulle kallim olema kui su koht."

Sellest silmapilgust sündis wanaisas suur muutus. Ka teistele ei jäänud see tähelepanemata. Ta oli õhtul haruldaselt lõbus, küsis tööde üle, laskis omale jutustada põllumullast, haljendawast rukkist, kartuliseemnest ja harutas pikalt sellest, kudas tänawu kewadel tuleb külida kaer, oder, nisu.

See lõbus meeleolu oli nagu kewadine päikesepaiste Söösteri talus.

II.

Talupere on nüüd iga päew tiitsasti tööl. Mehed tõusewad wara üles, käiwad tõsiste nägudega, nagu lähekssid nad täna ohwrit wiima. Härjad lasewad omale sõnakuulelikult raskeo ikked pähe siduda ja kui nad adra ette rakendotakse, tõmbawad nad jõuga, kusjuures nende sooned pingule kerkiwad. Ikka laiemaks ja laiemaks kaswab rohuaia taga wäljal ülesküntud pigimust põllupind.

Põldu walmistatakse hoolega kuldterade jaoks ette. Neile tehakse muld kergeks ja kohedaks, millesse nad langewad nagu ema rinnale, kust nad omale siis rikkalikult toitu leia-

wad. Naisterahwad ruttawad aitadesse, kust nad salwedest wilja kahinal suurtesse linastesse kottidesse walawad, ehk waliwad hoolega kartulid seemneks wälja.

Mullale annetab talu oma kõige wäärtuslisema ande.

Kewadine päike puistab pillawa rikkusega kulda. Waata, kuhu tahad, igal pool siretab silmipimestawalt. Ülesküntud põllumulla lõhn segab ennast õite lõhnaga ja sellest sünnib armas kokkukõlaline kewademuusika, mis põllumehele kõige armsam.

Taewa laotuses sõuawad pikkamisi kerged walged pilwed, nagu määratu luikede kari. Nad sõidawad idast wesikaare ja harjunud silm näeb sellest kuiwa ilma.

Wana Sõsteri peremees ei püsinud nüüd lühematki aega toas wiibida, olgugi et talle liikumine nähtawat raskust tegi.

Ta jalad olid raskesti paistes ja see ronis niihästi öösel kui päewal ülespoole. Ka rinnus mattis hinge kinni. Kuigi ta oma häda suurusest ise ei tahtnud aru saada, siis tuletasid seda talle teised meele, sest üleüldiselt kõneldi:

„Wana Sõsteri peremees on wiimasel ajal wäga otsa lõppenud. Ega ta kauaks jää".

„Kuule, sa peaksid laskma ikka õpetaja tulla", ütles ema, kes oma kõrge ea pääle waatamata weel õige kõbus oli. „Ega sa ikka oma jalaga enam kiriku ei saa".

See meeletuletus pahandas wana peremeest.

„Jäta oma kirikherra jutt. Sa ju käid sääl ühtelugu, oled sellepärast parem?"

Selle pääle hakkas ta sõrmedega oma jalgu wajutama ja ütles, et tarwis on männikaswude wannisid teha. Siis alaneb paistetus ruttu.

Ta lootis ja ootis peatset terwekssaamist, aga sellest hoolimata käis temaga alati ühes sala mure, nagu walutaw haaw. Ta tundis, kuidas rinnale öösel nagu mägi langes, kudas see ta hinge kinni mattis, ja alles pikem, rindu lõhkuw köhahoog wabastas ta hingamise. Ta otsis selle põhjust halwast asemest, külmetamisest, pani paksud sukad jalga ja laskis tihti woodis õlgi wahetada.

Ta ei saanud seda uskuda, et see kõik mõjutaks jääb. Kas ei arsti kewadine päike teda terweks, kas ei kaota seesama muld tema jalgade paistetust, kui ta seda neile pääle paneb. Ta läheb oma põllule, ehk korjab siis, kui pihlakad üleni õide lähewad, nende hästi lõhnawaid õiekobaraid, keedab neid ja joob seda teed.

Kas ei ole siis kõik maailma arstirohud kõikidest nendest maarohtudest tehtud, mis ju tema koha pääl kaswawad.

Ta tahab weel elada, sest tal on hädaliselt tarwis weel elada.

Ta arstis ennast hoolega, nii suure wisadusega, et alaline õite ja kaswude toomine ja nende keetmine weres tööd takistawaks muutus. Leidus päiwi, kus ta haigus nagu oleks lahkunud, ja ta arwas nüüd tõepoolest õige arstirohu üles leidnud olewat.

Siis ei leidnud ta silmapilgukski rahu. Wara, koiwalge algul oli ta jalul, käis aitades, lautades, segas alaliselt tööde korrasse,

tahtis igal pool oma tahtmise maksma panna ja läks sagedasti kärsituks, sest ta arwas teistwiisi talitust ja korraldust leidwat, kui tema oli sisse seadnud. Alaliselt liikus ta tasasel ja kindlal kõnnakul nagu wari. Ta silmad otsisid õues ja põllul ringi ja nende hiiliwad pilgud leidsid igasugusid hooletust. Kui talle keegi julges wastuwaidlewa märkuse teha, siis heitis ta ägeduses ette, et see põlw küll kellegi kohapidaja ei ole.

Ka öösel ei saanud ta rahu, hiilis wahest nagu kodukäija ringi, ehk tõusis woodis istukile ja otsis oma piibu üles. Nõnda istus ta siis kibeda tubakasuitsu pilwe sees kaua, waatas oma ette ja mõtles.

Pojapoeg oli ainuke, kellega ta alaliselt ühes wiibis, kes ta kõrwal kõndis ja kellega ta kogu päewa kõneles. Millest nad jutustasid, see jäi teistele saladuseks, sest kohe katkes nende kõne, kui keegi kolmas lähenes. Näis, nagu oleks neil alati mõnda suurt saladust harutada, mida milgi tingimisel ei tohi ilmale näidata.

Nende kahe wahel oli katkestamata side. Mitte see arusaamine ei teinud wanale peremehele tuska, et ta peab siit kohalt lahkuma. Ei. Ta leidis, et ta midagi ei kaota, sest ta jääb ju järele. Aga ometi ei tahtnud ta oma elulõpust praegu midagi teada. Tema nähes ja teades oli siin weel nii wäga palju tegemata, kõik pooleli, mida tema puudumisel sugugi walmis ei tehtagi. Ta tahtis sellele noorele inimesele armukese, mis kõige ilusam, kõige kaunim, kätte juhatada.

Aga mida enam ta sellele eesmärgile katsus rühkida, seda kaugemale näis see ta eest libisewat — ja kedagi ei olnud, kes temale selles asjas oleks abi pakkunud.

See püüe ajas teda öösel woodist üles ja sellesama mõttega oli ta hommikul enne päikese tõusu jalul.

Oma rändamiseteedel kõneles ta lapsele pikki lugusid, kudas edaspidi tuleb kohta pidada. Kui see talle lapselikka küsimisi ette pani, siis pidas ta neid wäga kohasteks ja andis pikki seletusi.

Laps sai oma kindlustatud seisukorrast aru ja tarwiduse puhul jooksis ta wanaisa selja taha. Sääl wõis ta kõige eest julge olla, sest sinna ei ulatanud ta järele isa ega ema wõim.

Kord katsus ema poissi säält ära tõmmata, aga see tegu äritas wanaisa otse meeletule wihale ja ta ei hoidnud isegi inetut sõimu tagasi.

Kui talus midagi kõrget, midagi suurt, austamisewäärilist oli, siis just wanaisa silmas see laps. See oli talu enese sünnitus, oli wõsu isade werest, see oli tema ise, kelle näol ta oma elu uuesti hakkas kordama. Ta nõudis, et kõik pidid lapse sõna kuulama, ta tahtmist tegema, isegi ta wanemad.

Lapse tahtmises nägi ta iseenese tahtmist ja sellele wastupanekut hindas ta niisama, nagu oleks temale wastu kõneldud.

Iseäranis tuli tal selle pärast wäga pahandawaid silmapilkusid teenijatega ette, kes kudagi ei osanud lapsest lugu pidada. Ja kui poisike talle selle üle kaebas, siis läks ta

niiwõrd ägedaks, et lubas wastupanija teenija päewa päält majast wälja kihutada.

Ka öösel ei lahkunud poisike wanaisa juurest. Magas ta selja taga, hoidis oma pisukeste kätega ta kaelast kinni. Kui ta siis magama uinus, pani wanaisa talle hoolega teki pääle. Tuli sedagi ette, kus ta tikutulel magawa lapsukese prisket, punetawat nägu silmitses, ja siis lõi rõõmujumi üle ta kortsus näo ja ta huuled sosistasid: „Mina ise — mina ise!“

Wana Sõsteri jõu tõusmine oli lühikeseajaline.

Kui ta ühel õhtul woodisse heitis, siis tundis ta uuesti terawat walu paistetanud jalgades. Päewal ei olnud ta seda tähelegi pannud.

Arwas selle ilmast tulewat, ja sellest arwamisest leidis ta edaspidiseks troosti.

Hommikul oli ta terwis wäga halb, sest rinnad ei suutnud õhku tõmmata. Otse lämmatamine kippus pääle.

Ta tahtis hommikul kogu oma jõudu kokku wõttes harilikul wiisil üles tõusta, aga ta pidi kukkuma. Just säältsamast läks teenija mööda ja see ruttaski teda toetama.

Nende pilgud juhtusid wastamisi.

Olgugi et teenija sõnagi ei lausunud, nägi wana peremees wäga hästi, kudas ta silmad ütlesid: „Noh, sind küll enam kauaks ei ole.“

„Miks sa ei lähe oma tööle,“ kisendas wana Sõster wihaselt. „Sa oleksid pidanud loomad ammugi wälja ajama.“

Teenija läks, aga see oli kindel, et ta südames teda kõige halwemaks inimeseks ilmas pidas.

Pikkamisi andis nõrkusehoog järele ja ta tundis enesesse jälle jõudu koguwat. Aga ometi oli seda nii wähe, nii wähe. Selle eest olid jalad rasked, nagu oleksid nende külge suured tinamuiad seotud, ja rind ei tahtnud kudagi tõusta.

Kui teised juba olid tööle läinud, tõusis ta pikkamisi üles ja läks wäga tasasel sammul wälja. Siin waldas teda hele päikesepaiste, nii et see talle otse walusasti silmadesse lõi. Oligi ka kergem hingata, sest üle õunapuu-aia puhus metsa poolt kõhe tuul.

Ta läks istus Aleksandri õunapuu alla, mille wirwed ta ise esimesena oli külasse toonud ja mis oma ülisuurte punaste õuntega kogu ümbruses imestust äratas. Puu kaswis kohe alausest pääle suure jõuga ja ta tugewad oksad ulatasid nüüd kaugele, mõnusat wariu päikesekiirte eest pakkudes. Siin all oli tal istumiseks pink.

Juhan Sõster istus siin tundide kaupa. Ta nägi, kudas kaste nagu kerge aur paksu rohu päält üles tõusis. Säält eemalt kuuldus lammaste määgimine ja wasikate ammumine, kes kopli wärawa taha olid tulnud ja sääl kannatamata harilikku hommikust rammusat jooki ootasid. Eemale aia ääre oli sahk wisatud, sest et ta tera oli ära kulunud ja enam maad ei lõiganud. Nüüd waatles ta aineti seda hiilgawat tera, mis päikese paistel nagu selge hõbe helki heitis.

Wana peremees waatles õunapuid ja ta silma puutusid kuiwad oksad. Kudas oleks ta tahtnud praegu terawa sae wõtta ja need säält maha lõigata. Äkitselt sai ta aru, et

tal selleks jõudu ei ole ja et keegi teine seda ka ei tee, ja ta süda läks nii kurwaks, et otse nutt kurku tõusis.

Kui ta nüüd weel ometi korraks terweks saaks, oleks üheks nädalaks, wahest üheks ainsakski päewaks... kui palju temal siin küll praegu teha oleks.

Wõib olla, et ta küll terweks saaks, aga ta ei ole selle õige rohu pääle juhtunud. Ja ometi kaswab see rohi siinsamas, tema oma maapinnal. Wõib olla, et ta seda ka on juba nimetanud, aga kes sellest siis hoolib. Nad ei lähe juba eemalt otsima, nopiwad seda, mis kätte juhtub, keedawad ja ütlewad, et see õige rohi olewatki. Iseenesest mõista, et sedawiisi keegi terweks ei saa.

Ja nüüd täitis teda otse meeletu wiha nende inimeste hooletuse ja laiskuse üle, kes ta käskusid ei täida, ja otsustas nad kõik majast wälja kihutada.

Surus isegi käed rusikasse ja pomises ükspäini.

Korraga nägi ta enese ees seda wana kohta ja ta ei tunnud seda äragi. See oli nagu wilets tüdruk, kellel narused ja katkised riided seljas ja kes rätiku oma näo ette paneb, et mitte näha, kuidas teised ta armetuse üle irwitawad.

Ja see wana koht taganes ikka ta silmist kaugemale, kuni ta wiimaks udumeresse, kuhugi ääreta tühjusesse kadus.

Äkitselt nägi ta oma ees uue koha seiswat. Sellel oli häämeeleline naeratus wärsketel paletel ja ta riided kahisesid siidina. Ta oli oma käharatesse juustesse õied pistnud.

See uus koht kumardas ta ees ja ta huuled sosistasid.

Ta ette astusid õunapuud rikkalikus ja raskes ehtes ja kollased viljaväljad, mis tuules lainetasid, ja kumardasid. Kumardas tema ees ka kohisev mets.

Ta istus aujärje pääl, naeratas ja ütles neile magusaid armastusesõnu.

Nüüd kadusid need ja ta jäi üksipäini keset tühjust, millel mingit äärt ei olnud näha. Taevast nagu ei olnud ja pilved langesid raskesti ta pääle, nii et need ähvardasid ta hinge kinni matta.

Ta tõstis käsi, hüüdis appi ja püüdis ennast sellest tihedast massist vabastada. See ei läinud tal korda, sest ikka rohkem ja rohkem mässiti ta sellesse.

Nüüd olid ta käed ja jalad kinni köidetud. Veel nagu oleks ta mingit hüüdu kuulnud. Teda kutsus nimepidi poisike. „Sa tuled, sa tuled!“ sosistasid ta huuled. Ta kuulis veel lammaste määgimist, janunevate vasikate ammumist ja metsade kohinat.

Ja siis kadus see kõik ja ta sattus tühjusesse, millel ei olnud äärt ega otsa.

Toast jooksis välja väike poisike, puhas valge särk seljas, ja hüüdis oma heleda häälega vanaisa nime.

Talle ei vastanud keegi.

Siis tuli ta aeda ja kui ta teda nägi õunapuu all sarapuust tugitoolil istuvat, hüüdis ta rõõmsasti:

„Vanaisa, mina hakkan täna külvama, sest mina olengi Sösteri koha peremees.“

Tõnis Krootus.

I.

Kolm meest istusid Krootuse talu kambris: Tõnis Krootus, koha wana peremees, ta poeg Jaan ja naabri-kihelkonna piirilt mölder Johan Waldes.

Wiimane sõitis Krootuse talu ostma.

„Kuule, isa“, kõneles Jaan Krootus, „sa ei taha ikkagi lõpulikult ütelda, kas müüd koha ära wõi mitte. Aga mina ütlen sulle, meist ei tule küll ükski teda pidama. Ja kaua sa siis üksipäini teenijatega läbi saad? Sa tead ju isegi — kas see on enam Krootuse koht? Kas need on Krootuse põllud? Kui nii edasi läheb, siis — ma olen sulle juba ütelnud.“

Noorelmehel oli õigus. Seda teadis Tõnis Krootus wäga hästi. Kui mullu rukkid lustjatega pooleks olid ja suwewilja-wäljad telgedest ja Wene kapsastest nagu kõige puhtam meewaha kollendasid, siis ütles Tõnis Krootus iseenesele:

„Need ei ole Krootuse talu wiljawäljad.“

„See on õige“, tähendas Juhan Waldes. „Mina maksan sulle koha eest 10.000 rubla. Mitte sellepärast ei anna ma seda hinda,

nagu oleks koht tõepoolest seda väärt. Ei — selle raha eest võiksin praegusel ajal palju suuremaid talusid osta. Aga ma maksan just sellepärast, et see Krootuse talu on ja ma tahan, et ta jälle niisama kõrgele järjele tõuseks, nagu ta siis oli, kui sina siin alles täitsa tööjõuline olid".

Veel ei annud Vana Krootus igatsusega oodatud vastust.

— „Kuule, isa, ma ei saa aru, mis see ometi tähendab. Sa ütled: jäta järele — ma tahan siin surra Aga kas see ei ole siis püsti rumalus. Nagu ei oleks see inimesele ometi täitsa ükskõik. Minu arvates on see ju palju tähtsam, kui oma vanusepäevad mureta võid mööda saata. Sa oled elus küllalt vaeva näinud — eks ole nüüd aeg puhata. Ja minu juures ei tülita sind keegi."

„Oma poolt võin seda tähendada", kõneles Waldes, „et mina tahan talu osta. Ma ei salga, kõige parema meelega võtaksin teie talu. Aga kui teie ei müü, siis olen sunnitud ühe teise võtma. Isiklikult oleks see viimane mulle vahest veel kasulikum, sest ta ei ole väiksem, pinna poolest ka mitte halvem, aga ma saan ta tuhande kolme eest odavamalt. Hää oleks, kui täna viimase otsuse kuulda saaksin".

Aga Tõnis Krootuse hing tõrkus seda sõna ütlemast. Ta mõistus sai aru, et ta kohta ei jaksa pidada, aga ennast sellest lahti kiskuda, sellest mullapinnast, mis Krootuse sugu oli mitu põlve kasvatanud ja toitnud, seda ta ometi ei julenud. See paistis ta meelest raske, andeksandmata kuritegu olevat.

Aga ometi ei olnud tal abi kuskilt loota.

Kas siis tema peab see olema, kes sellele lõpu teeb, mis mitu põlwe tagasi rajatud?

Kui tihti tuli talle kogu ta elu meele. Missugused lootused täitsid siis rinda, kui ta alles tugew oli. Siis olid Tõnis Krootusel suured ülesanded, sest ta kaswatas oma lapsi. Need jatkawad Krootuse talu pidamist. Nendes elab Krootuste sugu siin edasi.

Aga kuidas need lootused, mida ta oma elu nurgakiwiks seadis, ta käest kadusid!

Tõnis Krootusel oli neli poega, aga ükski neist ei tulnud enam tagasi. Kõige wanem poeg oli lapsena andeline poiss, ja imestati seda, kuidas ta oskas männi korbast ja puust koeri, lambaid, inglid ja härgi wälja lõigata. Meheks kaswades läks ta ilma waatama. Sai päälinnas ühes suures klaweriwabrikus nikerdaja koha ja on 15 aasta wältusel säält üks ainus kord kodus käinud.

Teine poeg teenis sel ajal sõjawäes ja Tõnis Krootus ootas teda pikkisilmi koju.

Ta tuli. Kui nägus ja sirge noormees ta oli! Igaüks ütles, et ta kogu Krootuste hulgast küll kõige kaunim on. Ta tantsis wäledasti, käis kõrgeletõstetud päága ja oskas tüdrukutega nii wiisakalt kõnelda, et need iga kord punastasid.

Tõnis Krootus tundis rõõmu, sest sellest tuleb kohane Krootuse talu peremees.

See oli ühel kewadisel künnipäewal, kui Jaan Krootus õhtul koju tuli. Ta jalad olid mullaga koos ja rasked kui pakud. Noorelmehel oli midagi mõttes, sest ta oisis juhust isaga nelja silma all kõnelda.

Kui kedagi toas ei juhtunud olema, astus Jaan isa juure, waatas talle otsa, aga ei leidnud hääd algust. Tõnis Krootus oleks nagu isegi hoopi ette aimanud, püüdis aga teha, nagu ei märkaks ta poja juures midagi iseäralist.

„Noh, täna kordasid kartulimaa lõpuni," ütles Tõnis Krootus. „Tänawu tuleb kõige parem wäli nende alla. Homme tulewad kuhjad lahti wõtta ja kartulid rehetuppa tuua."

„Ei tea," lausus noormees, „aga ma tahaksin homme linna minna."

„Linna? Nüüd kibedal tööajal? Aga ega ma keela," kõneles isa ruttu, „kui sul midagi hädalist sääl toimetada on."

„Hädaline wõi mitte hädaline, aga ma tahaksin säält omale kohta waadata."

„Kellele? Omale? Kas sul siis kodus kohta ei ole?"

Tõnis Krootus aimas midagi kohutawat, mida ta aga ei tahtnud uskuda.

„Mis sellest ikka wälja tuleb," ütles poeg. „Tee siin tööd ja tapa ennast, aga ega sellega kuigi kaugele saa. Ei jõua enesele õieti riietki ümber saada. Mujal ilmas saab palju kergemini ja hõlpsamini leiba."

Seda ei olnud Tõnis Krootus ometigi uskunud. Kõlwatu inimene! — niisugune hüüd oleks sellele nooremehele kõige sündsam olnud; aga ometi suutis ta ennast weel wiimasel silmapilgul taltsutada. Sellele inimesele oli nähtawasti täitsa ükskõik, mis Krootuse talust edaspidi saab ja kes seda peab. Selle inimese silmis ei olnud Krootuse kohal ta enese körwal mingit wäärtust.

ja ta igatsus käis ainult selle järele, kuidas kergemini ja hõlpsamini leiba saada.

Ja see noormees, kellele Krootuse talu täitsa ükskõik oli, oli tema oma poeg.

„Ma ei saa su jutust aru," ütles isa, ennast suure waewaga rahule sundides. „Kuidas sa ilmast kergemini leiba saad? Ega siis Krootuse koha pääl keegi ole näljas olnud. Kas sa siis mujal ei tarwitse tööd tehagi?"

„Tööd peab muidugi tegema, aga mitte nii rasket tööd. Siin pead nagu loom hommikust õhtuni wäljas olema. Siin on nii palju tööd, millel mingit otsa ei ole."

Sellest ei saanud Tõnis Krootus aru. Kuidas on see töö siin raske? Kogu elus ei ole teda ju keegi taga sundinud ja kui ta õhtuti wäsinud oli, nõnda et kogu keha puruks pekseturlt istmele langes, siis tundis ta südames kõige magusamat rahulolemist. Palju? Kuidas tööd saadakse palju teha?" Oleks tal wõimalik olnud mitu korda rohkem tööd teha, siis alles oleks süda rõõmu tunnud. Iga ilmaaegu ärawiidetud tunnist oli tal kahju. Oleks tööpäewad poole pikemad ol— kui hää siis.

„Siin on ju wiis põlwe Krootusi elanud ja sa arwad siis, et meie koht sind ei suuda toita."

„Eks ta suudaks ka, aga ega siin inimene ikka kaugemale saa."

Nüüd seletas poeg isale, kuidas inimesed mujal ilmas edasi jõuawad, enestele suured rikkused koguwad ja kergelt ning uhkelt elawad. Nad wõiwad omale toredad majad

osta, wõiwad niiſama elada, kui teiſedki ſuured herrad. Ta on küllalt niiſuguſeid mehi näinud, kes külaſt tulnud ja üsna waeſe poiſikeſena alganud, aga päraſt olid nad rikkad mehed. Ilmas on wäga palju wõimaluſi ja kellel õnne, ſee ſaab edaſi.

Tõnis Krootus ei ſaanud ſelleſt ſeletuſeſt aru, ſeſt nendes tundmata ilmades, kuhu poeg teda tahtis kanda, ekſis ka hoopis ära.

Ja ſee mees läkski Krootuſe taluſt wälja ja ei tulnud mitte enam tagaſi. Ta rentis alguſes alewiſt trahteri, läks aga ſäält pea ſüdalinna hääle kohale, wõttis omale iluſa ja agara tütarlapſe naiſeks, ja warsti teati kõnelda, et noore Krootuſe käſi wäga hästi käiwat.

Wanal Krootuſel oli weel lootuſt, ſeſt tal oli kolmas poeg kodus. See oli ta kõige noorem laps, ilma emata üles kaswanud ja oma iſeloomu pooleſt waikne.

Ühel pühapäewal ſõitis Jaan Krootus linnaſt koju.

„Kuule, Kustaw," ütles ta oma wennale, „ſina peakſid õige midagi õppima. Kui kibedasti ma praegu kahetſen, et targem ei ole. Mida ma kõik wõikſin pääle hakata! Tule linna kooli, wõid minu juures elada. Ega inimene muidu edaſi ei ſaa".

See ettepanek äratas nooresmehes midagi elama. Kui ſügis tuli, ei jäänud poiſike enam koju, waid läks linna, kus ta kaubanduſekooli ettewalmistuſe-klassi astus.

Mõne aasta päraſt lõpetas noormes kooli, läks Wenemaale. Poole aasta päraſt Moſkwaſt ſaadetud kirja lõpetas ta järgmiste ſõna

dega: „Mul läheb hästi. Sa, isa, wõid koha küll ära müüa, mina teda ometi pidama ei tule."

Weel oli Krootusel üks lootuseniidike, aga ka see kisti katki. Tal oli tütar, keda isa armastas.

„Kui nendele Krootuse talu midagi wäärt ei ole," mõtles wanamees, „siis jääd ometi sina siia."

Olgugi naisterahwas, aga ometi on seegi ikka üks Krootuse suguwõsast ja koht ei lähe wõõraste kätte.

Ja noor neiu oli hoolas ning agar inimene, ja wana Tõnis Krootuse hingehaawad, mis poegade lahkumine oli löönud, hakkasid pikkamööda paranema. Ta nägi häämeelega, kui külapoisid ta tütre wastu iseäralist lugupidamist üles näitasid, ja wana peremees walis nende hulgast, kes küll kõige sündsam oleks tulewaseks Krootuse talu peremeheks.

Aga saatus häwitas armuta ka selle lootusesädeme.

Naabruses olewasse Wööri mõisa tuli noor wiinapõletaja. Noored inimesed said tuttawaks ja jõuluks wiidi Krootuse tütar kodust. Noor põletaja tundis oma asja hästi, sai järgmisel kewadel Wenemaalt hää koha ja mõne nädala pärast sai Wana Krootus kirja: „Isake, meil on wäga hää koht. Elamiseks wiietoaline korter suure pargi ääres. Wõime 30 kana ja 20 hane pidada. Sügisel saame õunu ja marju aiast niipalju kui iganes waja. Anna koht ära ja tule siia meie juure elama!"

Nüüd oli wana Krootus üksi; abi ega tuge ei olnud tal enam kuskilt loota.

Kaua käis ta oma põldudel ringi ja mõtles. Kuidas see wõib olla, et mujal ilmas parem on elada kui Krootuse talus? Kuidas see wõib olla, et mujal midagi wäärtuslikumat on kui Krootuse muld, tuul ja päikesepaiste?

Kuidas see wõib olla?

Kui tema kaswas, siis ei jõudnud ta seda aega ära oodata, mil ta Krootuse talu oma kätte saab. Kui ta kuskil wäljas käis, olid ta mõtted kodus. Ta ei osanud omale mingit suuremat, wäärtuslisemat, uhkust-äratawamat ette kujutada, kui ütlust: „Krootuse noor peremees."

Aga kuidas see kõik nende juures teisiti oli?

Tõnis Krootus kõndis põllupeenral, kus raudreiarohi, härjapää ja elitingihein magusasti lõhnawad, köömned walmiwad ja rohutirtsud agaralt kuiwas heinas siristawad. Tuulehoog pani küpsewa ja lõhnawa rukki lainetama.

Kust see siis ometi tuleb, et see kõik tema lastele mitte kõige kallim ei ole? Miks ei seisa nad mitte oma südamega kõige selle küljes kinni, waid lähewad wäljast, täitsa tundmata maailmast omale õnne otsima?

Tõnis Krootus mõtles, aga ta ei saanud nende küsimiste pääle wastust.

Kas on siis tema sellest wiiest põlwest see, kellega Krootuse sugu siit koha päält kaob? Miks see temaga nii juhtub? Kas lasub tema pääl mingi needmine?

Ahastus täitis Tõnis Krootuse rinda ja ta tundis ennast raske süüdlase olewat, kelle pääle raske karistus pandud.

„Aga mina ometi siit ei lahku. Ma jään siia," hüüdis ta enesele. „Siin olen ma sündinud, siin üles kaswanud ja mina olen see wiimane Krootus, kes siin ka oma silmad kinni paneb."

Jõudu kokku wõttes algas wanamees koha pidamist, aga warsti nägi ta isegi, et see tal üle jõu käib. Otse silmanähtawalt hakkas koht allapoole minema.

Rasket hingelist wõitlust pidi Tõnis Krootus enne läbi elama, kuni ta hing lõpuks koha äramüümise mõttega hakkas harjuma.

Kui nüüd ostja wiimast korda ta käest tuli lõpuotsust pärima ja ta poja seletusi oma meeles pidi õigeks tunnistama, sirutas Tõnis Krootus käe ja ütles enese Krootuse talust lahti.

Tänasest päewast pääle lõppes Krootuse talus Krootuste sugu, kes selle, nagu teati tõendada, oli asutanud ja teda selle järel ka mitu põlwe pidanud.

II.

Paistis aprilli algu päike. Katuste päält oli lumi sulanud, aga öösiks jäid hõbedaselt hiilgawad, pea maani ulatawad jäätilad räästaste külge rippuma. Siin ja sääl aia ääres oli weel lund, aga ta oli must ja päält urmbseks porsunud.

Õhus tundus kewade hingeõhku, taewas tõusis kõrgele, awanes ääretu awarus ja kuuldusid läbi kerge õhu õhtuti kewadised helid.

Kogu ilm awaldas peidetud närwilist ärewust.

Wana Krootuse hinge täitis päew-päewalt suurenew rahutus. Ta kahetses tehtud sammu, sest ta ei suutnud enesest süüdistust ja alalist etteheiteid eemale tõrjuda: „Sina oled see, kes Krootuse sugu lõpetab. Sina oled see, kes Krootuse talust lahkub, et mujal, tundmata ja teadmata maailmas surra."

Ta ei leidnud enam tundigi rahu. Akitselt astusid need mitu põlwe ta ette ja küsisid: „Miks sa nii tegid?"

Tõnis Krootus ei saanud enese mõtete eest kuhugi vakku põgeneda, need liikusid alati temaga ühes, nagu päikesevaistel tume wari.

Kui mitu korda oli kewade tema ajal tulnud ja igal puhul ärkas ta hinges uus jõud, uus elu. See oli Krootuse talu, mis teda tuhande häälega kutsus, et kogu suweks lahutamata ühte jääda, higi wastu rikkalikka andeid jagades.

Aga ka tänawu kewade kutsub see talu teda niisama, nagu ta Krootuse mehi mitu põlwe on kutsunud, nagu teda aastakümneid hüüdnud; aga tema ei lähe enam. Tema ise oli need sidemed lõpulikult puruks kiskunud.

Tõnis Krootusel oli raske elada. Kui ometi siit saaks ära põgeneda, kaugele, kaugele, kuhu ta kõne ei kuuldu, kuhu ta tuul ei puhu, kuhu ta metsade kohin ei kosta. Ehk on siis wõimalik teda unustada.

Wana peremees ootas pikkisilmi oksjonipäewa.

Aga päewad wenisid laisalt mööda, nagu uimased maod, kes jalge eest ära ei rutta. Kuidas see aeg ometi endistel aastatel tuule kiirusel käest kadus!

Krootusele wiiwal teel liikus täna rohkesti rahwast. Inimesi tuli Pühajõe külast, teiselt poolt kirikut Nõmme külast ja isegi teisest kihelkonnast.

Täna oli Krootusel oksjonipäew.

Oisma Laas istus oma naisega tuliuuel wankril ja tal oli rohkesti tegemist noore hobusega, kes wallatu ja rahutu oli ja ägedalt waljaraudu näris. Möödasõidu pääl tähendas Laas tuttawale:

„Sai see noor ette panna, nüüd ei seisa teine kuidagi, hullab aina ühtelugu. Palju parem oleks olnud, kui oleksin wana halli ette rakendanud."

Ja ta lõi kergesti ohjaharuga noort looma, kes nüüd kangesti jooksule kippus.

„Mis imet inimene küll kõik peab nägema," hüüdis Saare Matt oma järel tulijale Augase Peetrile. „Kes seda nüüd oleks uskunud, et Krootuse talu wõhiwõõraste kätte läheb. Eks need Krootused ole sääl mitu põlwe elanud, aga wanamees läheb nüüd ea lõpul ära. Nõnda see elu on, ega sa tea midagi ette."

„On küll üsna imelik," tähendas Saue Andres, kellele Krootuse oksjon otse kohutaw tundus. Inimesel enesel mitu last ja ikkagi pead ilma mööda hulkuma minema Mis sääl wiga lõpuni olla, kus sa kogu elu oled

elanud. See on nii imelik ja sellest ei saa arugi, kuidas see kõik elus tuleb."

Salkades kõneldi elawalt oksjonist, aga külaelanikud tundsid, nagu sünniks nende hulgas täna mingit wõigast, rõhuwat, arusaamatut, loomuwastast.

„Kui wana see suur mänd küll peaks olema?" küsis keegi noor inimene ja näitas Krootuse laia harulise põlise männi poole, mis nagu hiiglane Krootuse kopli taga seisis ja oma poolkuiwanud okstega wihaselt nende inimestesalkade pääle waatas, kes Krootuse poole liikusid.

„Kes teda teab," wastas Mäekalda Siim. „Kui mina poisike olin, siis oli Krootuse mänd niisamasugune kui praegugi. Üteldakse, et see juba kolm põlwe wana olla."

„Sina püha Jumal", halises wabadiku naine Tiiu, „mis inimene kõik peab nägema! Kes wõis seda uskuda, et Krootusel oksjoni peetakse ja see koht wõõraste kätte läheb."

„Noh, kui palju nüüd sina küll ilma asjadest aru saad. Sa waata aga, kas su tangutoobid ja leiwapätsid õieti arwel on."

„Eks see ole tõsi küll", wastas Tiiu, „mis minusugune inimene nüüd sellest aru saab. Aga eks ma seda ikka tea, et Krootuse koht põline oli ja sääl Krootused teda mitu põlwe on pidanud. Oleks ometi ükski nendest paigale jäänud. Mis wanamehe süda küll peab ütlema, kui ta nüüd ilma mööda hulkuma läheb. Teab, kui palju weel elupäiwi ees wõib olla".

Oksjonipidaja laud oli paksu pärna alla üles seatud, mille pikad harud nagu Krootuse koha kaitsekäed kaugele üle õue ulatasid.

Oksjonipäewaks olid uus ostja ja noor Krootus linnast kohale tulnud. Pakkumine oli juba alganud; siin ja sääl olid majakolud hunikus, mis külamehed omale ostnud. Mis weidigi sündsam ja majapidamiseks tarwilisem, selle ostis uus omanik ja laskis need kõik rehealuse wärawa kõrwale kanda.

Külamehed ei tikkunudki temaga agarale wõistlusele, aru saades, et tal majapidamise juures kõike seda edaspidi waja läheb.

Teenijad kandsid asju tiitsasti wälja, selle juures uuele peremehele oma usinust meelega näidata tahtes.

Õues walitses wilgas kõne.

Äkitselt waikis rahwas. Wana Krootus tõi ise oma käe kõrwal rehe alt ruskekirju noore lehma wälja. Tasane loom kõndis waikselt ja sõnakuulelikult peremehe kõrwal.

„Ta toob ise noore lehma wälja," sosistasid naised. „See noor lehm on weel wanast Krootuse loomade tõust. Endisel ajal olid siin õue pääl kõik loomad ruskekirjud. See on selle wana lehma poeg, kellel 18 wasikat oli, ja seesama ongi weel sellest liigist järel. Hää selts!"

Noore looma ilmumine äratas üleüldist tähelepanemist, sest pea kõik perenaised oleksid seda omale ihaldanud.

„Näete, kui wagane. Ja kes seda nüüd ei tea, kui rammus piim sellel wanal oli."

Teiste hulgas tungis ka Mäekalda Hans ettepoole. ainukene peremees wallas, kellega wanal Krootusel mingit läbikäimist ei olnud ja keda ta põlgas.

Tõnis Krootus waatas aineti looma pääle, ja wõis arwata, et ta seda kõike sugugi ei näe, mis ta ümber sünnib.

Loom noolis keelega wana peremehe saapa säärt. Krootus lükkas ta pää õrnalt kõrwale. Tõnis Krootus nägi äkitselt, et noor loom talle inimese silmadega otsa waatab ja ta käest küsib: „Mis see liikumine siin meie õue pääl tähendab?"

Pakkumine algas ja Krootus kuulis, kuidas Mäekalda peremees hinnale korraga wiis rubla juure lisas. Wihaselt otsisid wana Krootuse silmad Mäekalda peremeest ja ta ähwardawad pilgud kisendasid: „Sina ei tohi seda looma ometi osta."

Warsti käis walu ta südamest läbi, sest oksjonil on õigus igaühel osta ja saab looma see, kes kõige rohkem pakub.

„Esimest, teist — esimest korda 65 rubla, teist korda 65 rubla ja kolmat . . ."

Ahastades otsisid Krootuse silmad abi.

„70!"

See oli uus peremees ja Krootusel oli wäga hää meel.

„71!"

See oli jälle Mäekalda peremees.

Nähtawasti tahtis see mees looma kõige wisadusega omale.

Uuesti otsisid Krootuse silmad inimest, kes sellest üle pakuks.

„73, 75, 76, 78, 80, 87," kordusid hüüded ja tihti wõttis teine weel wiimasel silmapilgul, kui oksjonipidaja wasar juba langemas oli, looma omale.

„Kurat wõtaks", hüüdis Mäekalda peremees, „ega mu raha maast ole wõetud. See loom pole seda raha ammugi enam wäärt."

Ta keeras selja.

Loom läks uue peremehe kätte.

„See on hää", hüüdsid inimesed. „See lehm on wana Krootuse koha põhi. Imelik — inimeste sugu kaob, aga loomad jääwad järele. See on tulewasele peremehele wististi hääks ettetähenduseks."

„Mine wii Tähik rehe alla", ütles noor Krootus sulasele, ja kui see tuli wana peremehe käest ohelikku wõtma, tõukas wanamees sulase kõrwale ja ütles:

„Lase olla, ma wiin ta ise ära."

Tõnis Krootus sidus Tähiku sõime külge kinni ja koristas talle heinad ette. Loom aga ei hakanud sööma, surus äkitselt oma külma, libeda nina wana peremehe käe wastu ja noolis ta kätt pika, kareda keelega.

Selle juures waatas loom wana Krootuse otsa ja ta silmad olid nüüd weel enam inimese silmade nägu: „Mis see kõik tähendab? Kas sina oled siis see wiimane Krootus, kes siit talust põgeneb? Kas sa lähed nüüd weel, kus juba wana oled ja pää walge kui lumi? Kas see ei oleks ometi kõige õndsam, kui siin talus, kus wiis põlwe Krootusi on elanud, sinagi igawesele puhkusele heidaksid?"

Nüüd tundis Tõnis Krootus, kuidas need pilgud ta südamesse tungisid ja kuidas talle hääl hüüdis, et ta kõige kõlwatum ja truudusetam kogu Krootuste suguwõsast on.

Tõnis Krootuse jõud, mis siiamaale oli wastu pidanud, sulas äkitselt nagu waha

kuumas. Ta wajus sõime ääre põlwile, wõttis noore lehma kaelast kinni:

„Sinu sugu on ka kaua Krootuse talus elanud, aga sa jääd siia. Anna mulle andeks, sest sina oled minust palju õigem. Ma olen see kõige kõlwatum Krootuste hulgast, sest ma lähen siit ära. Anna mulle andeks!"

Nüüd surus wanamees oma kortsulise näo tugewasti käte wahele ja hoidis ennast kõige rammuga, sest ta tahtis kisendada, kisendada, nagu haawatud loom, kelle südame terariist keskelt pooleks on lõiganud.

Oli rahutu öö. Wali tuul pühkis wõimsalt üle maapinna ja kiskus õhtuks wihma. Piisad käisid wastu ruutusid; noored lehed langesid longu ja õied põõsaskaswudel tõmbasid endid kokku.

Tuli hall, igaw öö.

Wanale Krootusele ei tulnud uni.

Ons see õige, et tema nüüd selles talus, kus Krootuste sugu mitu põlwe elanud, wiimast ööd — wõõrana wiibib? Ons see õige, et temaga see põlw, mille rajamine nii kaugele minewikku küünib, mida ükski kogu wallas ei mäleta, nüüd Krootuse pinnal lõpeb? Kas on see õige, et ükski Krootuse käsi seda mullapinda enam ei hari, mille ometi selle soo mehed aastate wältusel toll-tollilt ja süld-süllalt põlisest laanest olid üles kiskunud. Weel praegu lasusid metsa serwal pikad, üleni kollase samblaga kaetud kiwikangrud, mis Krootuse mehed aastakümnete wältusel sinna olid kokku kannud. Siin oli iga maalapike

Krootuste higiga niisutatud ja wäetatud. Oli aeg, kus selle sugukonna mehed nagu tondid kogu öö kütisemaal liikusid ja söördu põletasid ja siis kuldterasid kännustikku heitsid.

Nüüd — hulga aastate wältusel oli sellest kõigest üle saadud, oli eesmärgile lähedale jõutud, aga nüüd lahkus ka Krootuse sugu siit.

Oleks see siis tõepoolest elu wõi lihtsalt uni, millest lumiwalge pääga Tõnis Krootus nüüd ärkab, et näha: ei ole mitte midagi. Kõik need inimesepõlwed on nagu tuul mööda läinud; siin oli algus — siin lõpp, wahet kõigest üksainuke waks.

Tõnis Krootusel oli toas kitsik, tundus isegi lämbumise-hädaohtu. Ta läks wälja.

Tuul oli waljemaks läinud, puude ladwad painusid looka. Kõrgete pärnade latwadest haaras torm wõimsalt kinni ja nad kohisesid sügawas toonis. Wana peremees pani oma käe puu korbalise tüwe wastu: waewalt wõis selle wõimsas kehas nõrka wärisemist tunda.

Need wanad puud on Krootuse talu elulugu. Aga nad on kõik tugewamad kui need mehed. Nad seisawad selle talu mullapinnas ja maru ei suuda neid murda. Ka siis, kui Krootuse sugu enam siin ei ole, jääwad nad ikka seisma ja paistawad kaugele. Kuigi tuul waibub, kohisewad need puud, mis isade käed istutanud, ikkagi tasa ja jutustawad üksteisele pimedal ööl selle talu pikka elulugu.

Aga Krootuse meestest ei saa nad enam kõnelda, sest neid ei ole siin ja Tõnis Krootusega lõppeski põline suguwõsa.

Ta oli see õnnetu — see wiimane.

Oi, kuidas see wana peremehe südames nüüd põhjatumat ahastust sünnitas. Miks pidi siis tema see wiimane olema? Mis asi oli tema lapsed sellest mullapinnast lahti kiskunud, mis oli nende südames selle armastuse häwitanud, millest tema noorelt põies ja mis tema uhkus oligi?

Tõnis Krootus ei teadnud seda.

Wanamees astus põllupeenrale, kus noor orasrohi märg oli ja kus tuul wahest tugewate iilidega talle wastu nägu tihedat wihma paiskas. Aga ta ei tunnud seda, sest Tõnis Krootuse hing otsis minewikus ringi. Segamisi tulid pildid ta silmade ette ja kogu ta lapsepõlw oli käega-katsutawalt lähedal.

Aga millal oli see kõik mööda läinud? Millel oli ta wäikesest lustilisest poisikesest hallikš raugaks muutunud?

Millal?

Nüüd tundis Tõnis Krootus enese pääl mingi suure süü lasuwat, wäga raske, andeksandmata süü, niisuguse, mis truuduse murdmise taoline. See etteheide rõhus ta südant raskesti, walusalt, walusalt.

Äkitselt langes wanamees põlwili aianurka märjale rohule ja palus, palus; aga ta ei teadnud, keda ta palus, ja ta ei teadnud sõnu, mida ütelda.

Maru märatses endise wihaga.

III.

Poeg ja minija wõtsid isa linnas wäga lahkesti wastu. Abielupaaril oli omal maja aiaga uuel Puiestee uulitsal ja sääl anti isale teisele korrale toake päikese poole külge.

„Siin on sul üsna mõnus ja rahuline", ütles poeg. „Keegi ei tülita ja sa näed oma aknast puid, nurme ja metsagi. Kui sa midagi tahad teha, siis wõid aeda minna, — sääl on tööd küllalt".

Ja nõnda hakkas Tõnis Krootus linnas elama.

See oli kohe järgmisel hommikul, kui tal uni warakult lahkus. Päike tõusis. Tema esimesed kiired heitsid helki nurmedele ning uulitsale ja kuldasid eemal olewat metsa ja linnamajade aknaid.

Kõik oli wagune: mitte ühtegi häält. Linn magas alles.

Wana Krootus waatas aknast wälja.

Äkitselt tundis ta, et tal siin hirmus kitsas on. Ta on puuris, ta on wangis. Kuidas ta sel ajal oma koha pääl juba liikumas oli, kuidas sääl sel ajal kõik wirgus ja elawale tegewusele asus.

Siin aga walitses waikus. See on surmariik, kuhu ainu-üksi tema elama jäänud. Aga tema ei pääse siit wälja.

Hirmus pikk ja igaw oli oodata.

Ettewaatlikult ja tasa awas wanamees ukse. Aga iga kolistamine kuuldus waikuses nagu kogu maja kokkulangemine, nii et wanamees ei tohtinud õieti hingatagi. Ta waatas ringi. Põrand oli läikiw-puhas ja tapetitest seinal käisid kullakarwalised wäätkaswud üle.

Kõik need oleksid talle nagu ütelnud: „Ära puutu meisse — sa määrid meid!"

Pikkamisi, pikkamisi kerkis päike üle maja-

katuste, aga ikka jäi hauawaikseks see surnutelinn.

Äkitselt tundis Tõnis Krootus hirmu, just kui oleks tema see, kes nende rahu siin segab. Ta arwas isegi, et ta raske hingamine neid tülitab. Ta istus tasa istmele ja waatas aineti kuhugi kaugele, sinna kaugele, kuhu mõtted teda minewiku õnnemaale talutasid.

Wiimaks ometi hakkas elu linna tardunud soontesse tulema. Uulitsalt kuuldus wankri mürin, mõnelt poolt uulitsalt wara wäljajooksnud alewilaste häälitsemine. Piimamees hüüdis piimale. Ikka tihenesid linna elumärgid, kuni wiimaks kõik hääled ühiseks inetuks käraks ja tüütawaks kõminaks kokku sulasid.

Awati wiimaks uks ja punasepõseline, paksu näoga tüdruk pistis pää ukse wahelt tuppa:

„Palutakse sööma."

Ta poeg ja minija istusid juba lauas. Minijal oli lahtine kirju kuub seljas, millest ta lihawad, pehmed puusad ja kõrged rinnad hästi wälja paistsid. Ta käewarred, mis paljad, olid pall-ümargused, pehmed ja sirutamisel süwenesid sügawad augud küünarnukkidesse. Poeg oli aga enese täitsa riidesse pannud, oma weidi punase läikega wurrud üles kamminud ja ta priskest, elurõõmsast näost waatasid lustilised silmad.

„Noh, isa, kuidas sa ka magasid oma uues kodus?" küsis ta naeratades. „Tuba on ju täitsa üksik, ega sääl sind keegi seganud."

Wana Krootus ei teadnud, mis ta selle pääle pidi ütlema.

Minija walas kohwi, misjuures ta oma laia waruka weidi tagasi lükkas.

„Tead, isa, ma usun, et mul täna hää päew on. Ma lähen nüüd wabrikant Dreyeri juure. Ma ostsin mõni päew tagasi Kanna uulitsale pisukese majakese. Pisukene ütikene, aga Krootusel on teraw nina. Nüüd leiab herra Dreyer, et see otse ta krundi sees on, ja tahab seda ära osta. Meil on kaubad õieti koos, aga ma katsun täna weel weidi pigistada ja olen kindel, et see korda läheb. Kas wõid arwata, kui palju ma mõne päewaga selle päält teenin?"

Wanamees waatas arusaamata pilgul teine pool lauda istuwale mehele otsa, sellele mehele, kelle ta teadis Krootuse olewat.

„Ma usun — sa ei tea aimatagi," kõneles poeg. „Aga 20.000 on niisama hää, kui oleks ta mu taskus. Ma ise maksin 5000, kuid Dreyer on walmis 25.000 andma. Aga ega ma alla 30.000 kuidagi wõi ära anda."

Noor Krootus naeris, raputas pääd ja rüüpas mehise lonksu kohwi.

„Näed, kuidas nupukad mehed linnas elawad. Mõne päewaga wõid niipalju teenida, kui kaks Krootuse talu maksawad. Ja sa ütlesid ennemalt: Tule maale kohta pidama."

Tõnis Krootus ei saanud sellest kõige wähematki aru. Kuidas wõib inimene mõne päewaga 20.000 teenida. Ta teadis ainult, et 20.000 on niisugune summa, mida ta elus

korraga ilmaski ei olnud näinud. Ta teadis, et kui ta ennemalt härga wõi hobust aastate kaupa kaswatas, siis maksti talle selle eest kõige paremal puhul 100 rubla. Ja see oli suur summa, millest kogu wallas kõneldi.

„Paar niisugust operatsioni weel", kõneles poeg edasi, „ja siis olen kindlal pinnal ning wõin wanusepäiwi mureta pidada. Näed, isa, ega Krootused ei tarwitse ainult mulda tuhnida, waid need mehed saawad ka mujal ilmas wäga hästi läbi."

Pääle sööki lähenes wana Krootus õige aralt pojale ja küsis kindlusеta, kõikuwal toonil, mis tal täna siis nüüd teha oleks. Noor Krootus hakkas laia häälega naerma.

„Mis sa, isa, siis pead tegema! Kas ei ole sa eluaja küllalt tööd teinud. Nüüd wõid küll puhata. Wõid linna minna ja seda elu weidi waadata. Ega ma sind selleks siia ole kutsunud, et pead siin orjama."

„Aga kuidas ma siis nii olen?"

„Mis sul siis wiga? Sul on omal niipalju raha küll, et mureta wõid elada. Ega meie lastest su käest keegi midagi ei taha, — meie saame isegi omaga läbi. Ma tulen lõunaks jälle tagasi."

Poeg läks kodust ära.

Wana isa seisis paigal, sest ta ei teadnud, kuhu minna.

„Miks te, isa, seisate, eks istuge ometi," ütles kiirelt talitaw minija häästüdamelisеlt. „Eks ole ikka hää küll, kui inimesel ei tarwitse mingit muret olla. Aga ega igaüks küll nõnda saa."

Oh kui hää meelega oleks wana Krootus

siit nüüd ära lennanud, sinna eemale mustale põllupinnale, kus kogu elu ta rind oli hommikust päikesepaistet ja kastes üleskerkiwaid maaaurusid hinganud, sinna eemale Krootuse talusse, kus ta nii waba, waba oli olnud.

Päew ei saanud ega saanud otsa.

Lõunalauas oli ta jälle pojaga koos ja see kõneles hiilgawal näol, et tal tõepoolest korda oli läinud herra Dreyeri käest 5000 weel juure pigistada.

„Mis sa teed, kui inimene pime on. Eks ta näinud seda krunti ammugi, kuidas see just kui poise tema oma sees oli. Ja nüüd ütleb mees otsekohe, et ta ilma selleta läbi ei saawat. Noh, mis mul siis wiga oli mehikest pihtide wahele wõtta. Kahetsen kangesti, et teda rohkem ei niitnud, sest mis tähendab wabrikandil 5 wõi 10 tuhat. Aga meie waestel inimestel on ta suur raha."

Weidi aja pärast küsis poeg:

„Aga kus sa, isa, siis täna ka käisid?"

„Ei kuskil", kogeles wanamees araalt.

„Noh, peab ikka liikuma ka, sest muidu ei ole inimesel hääd isu. Eks ole ju linnas küllalt ühte ja teist huwitawat waadata."

Pääle lõunat läkski wana Krootus linna. Aga juba poole, wõib olla weerand tunni järele oli ta tüdinenud, sest ta ei teadnud oma käigul mingit eesmärki olewat. Inimesed ruttasid edasi-tagasi nagu wäledasti woolaw wesi jões, tõukasid talle külge, kuuldusid weomeeste hüüded, põrisesid uulitsakiwidel otse kuulmeid purustawalt raskete

wankrite rattad ja kükitasid majatreppidel kerjused ja palusid armuandeid.

Tuul keerutas uulitsalt tihti inetu- ja wastikuhaisulist tolmu ja paiskas seda kõndijatele hoolimata näkku.

Wana Krootus hulkus nagu unes. Ta ei tahtnud koju pöörata, sest talle tuli meele see wangipõli, kus ta peab üksi istuma, nagu lind puuris. Ta kartis oma minijat, olgugi et see armsate silmadega talle otsa waatab. See pehmete käewartega, tugewa walge kaelaga, kõrgete rindadega ja lihawate puusadega inimene oli talle hoopis wõõras, nii wäga wõõras.

Aga ka mees, noor Krootus oli talle wõõras. Tal oli küll üks poeg olnud, kena tubli noormees, kes oskas ratsa sõita ja wäga sirgeid wagusid üle nurme tõmmata ja külatüdrukutega suweööl wainul kuni koiduni tantsida. Aga see weidi pundunud näoga ja üleskeeratud wurrudega mees ei olnud tema poeg. Millal niisugune wahetamine oli sündinud?

Ta tundis selle mehe eest kartust, sest see oli nii imelikult suur, temast palju suurem ja wähematki ühist ei olnud sellel ta pojaga.

Ja nüüd tabas ta hinge mingisugune hirm. Kuidas see mees pigistamisest ja pitsitamisest kõneles, häämeelega, naerdes. Kas ta ei röövinud? Kas tal ei olnudki teiste paljaksriisumine ametiks? Kuidas ta siis muidu tuhandeid saab? Kas need teised, kelle käest ta niisugused summad ära kisub, ei nea teda maa põhja?

Ikka rohkem ja rohkem kadus wana Krootus mõtete rägastikku.

„Hei, kuradi wanamees! Mis sa teel magad. Hoia alt!"

See oli woorimees, kes kahe suure tulise hobusega rasket koormat wedas.

Mööda minnes näitas woorimees talle ähwardades piitsa.

Wäsinult ja wäga roidunult jõudis wana Krootus koju. Ta jalad walutasid, ta kurk oli kuiw ja huuled ähwardasid lõhki praguneda. Oma ninas ja suus tundis ta inetut uulitsatolmu maitset.

„Ma ei wõi siin elada, ma pean siit ära minema," kordas ta enesele mitmel puhul.

Aga kuhu sa lähed, Tõnis Krootus? Sul ei ole ju ilmas ühtegi paika. Kas maale? Talu oled sa enese käest ära annud ja sul ei ole maaga enam mingit ühendust. Krootuse talu ei ole ju enam sinu, sest sääl on nüüd teine peremees. Sääl oled sa juba unustatud ja sääl kuuldakse ja täidetakse teise mehe käsku. Wõi tahad sa kuhugi saunakese nurka minna? Sina, endine Krootuse peremees, elaksid sääl ja peaksid igapäew mullapinna käest kuulma, et teid enam mingi side ei köida. Ta teeks sulle igapäew etteheiteid; oled ju sina just see mees, kes põllupidaja Krootuse soo häwitas, mis mitu põlwe oli kestnud.

See on sinu poeg, kes põllumullast põlgtusega kõneleb ja selle üle rõõmustab, et Krootused ka muul wiisil ilmas läbi saawad ja neil waja ei ole alati mulda tuhnida.

Ei, maale ei ole sul minna, sest sääl wõetaks sind waenulikult wastu.

„Wana Krootus elab saunanurgas,“ nii ütleks rahwas.

Tõnis Krootus elas oma mõtetega üksipäini ja tundis, kuidas need teda kiiresti läbi uuristasid, nagu koid pihastanud puu.

Tuhat korda pani ta enesele küsimise ette, mis edasi teha, kuidas ta need aastapikkused päewad mööda saab, aga ta ei osanud enesele selle kohta mingisugust seletust anda.

Päike tõusis, rändas taewalaotuses hirmus pikka ja päew oli nagu aasta. Otse hirmu tundis ta selle eest, kui teenija oma pää ukse wahelt sisse pistis ja ükskõikselt ütles: „Palutakse sööma!“ Laua ääres istus see pehmete, ümmarguste käewartega, tugewa lihawa kaela ja kõrgete rindadega minija, kes hommikul lahtises kleidis oli, misläbi ta wedrutawad ja kõikuwad puusad hästi wälja paistsid. Niisama istus ka ta poeg alati riides ja kawal naeratus näol, mis küllalt selgesti ütles: „Ah Krootused oskawad ka muudki moodi maailmas elada, ega ole neil alati tarwis mulda tuhnida.“

Ja tal oligi midagi kawatsusel, mille waral ta kuskilt mõtles mõne tuhande wälja pigistada.

Wana Krootus ei teadnud wiimaks, kuidas elada ja kus elada, sest üks päew oli pikem kui aasta. Toas oli ta wangis ja wälja ei tahtnud ta minna, sest ta põlgas neid kõwasid kõnniteesid, neid otsata pikki tänawaid, kus tuul tolmu keerutas, ja ka seda päikest, mis tulikuumalt majaseinte wahel põletas.

Tõnis Krootus kartis hommikut, sest päew oli otsata; ta kartis ööd, sest see oli uneta.

IV.

Ikka selgema ja selgema kuju wõttis ta südames ärawõitmata igatsus. Tõnis Krootus igatses maale, wälja siit linnast, kaugele maale, sinna, kus hoopis teine tuul puhub, kus teine päike paistab, sinna, kus tuul ja päike talle tuttawad, kus ööситi jahe õhk üle nurmede heljub ja enesega wiljawäljade lõhnasid ühes kannab.

Kui ta ometi korra sinna pääseks!

Aga kuidas?

Selle küsimise pääle ei leidnud ta wastust.

Wõiks pojale kõnelda, et maale igatseb.

Aga see haawaks seda inimest, tema poega, kelle kõrwal wana Krootus enese nii hoopis pisukese tundis olewat. Tingimata waataks ta isale lahkelt, aga wõib olla ka kurwalt otsa ja ütleks: „Isa, sa oled narr. Mis sul siis wiga? Kas wõib keegi wana inimene omale paremat põlwe üleüldse mõtelda? Ja sul ei ole ikkagi weel häda!"

Pojal on õigus.

Uuesti waatas Tõnis Krootus oma teise korra pääl olewa kambrikese aknast wälja, kaugele, kaugele, sinna, kus taewaranda tumesinine metsaparras palistas. Sääl kaugel metsa taga arwas ta Krootuse talu olewat. Nüüd kerkisid talle silmade ette wiljawäljad, kus küpsema ja kolletama lööw rukis tuules lainetades kahiseb ja hästi lõhnab. Sääl on nüüd kibe töö ja kellelgi ei ole

aega igawust tunda, sest need inimesed sääl ei tunnegi üleüldse seda sõna.

Nüüd käisid ta silmade eest kõik tööd ja talitused mööda. Ta nägi, kuidas Krootuste sugu põlwest põlwe sääl oli talitanud, nüüd aga käsutajaks keegi wõõras on, keda see koht ei tunnud.

Kuidas sääl küll imestati, et tema puudub.

Ta kuulis talu hääli: weiste ammumist, karjakellade helisid, tuule kohinat.

See oli pääle jaani, kui juba rukki hakkjalad sirgetes ridades põldusid katawad ja tee ääres olewad heinaküünid magusasti lõhnawad, wõeti wana Krootus käe kõrwale. Ta ei saanud wastu panna.

Tuksuwal südamel ootas ta, kuni majas rahuliseks jäi. Siis awas ta tasa ukse ja läks ettewaatlikul sammul trepist alla. Niisama puges ta ka õuest uulitsale, nagu waras.

Oli udune hommik.

Warsti oligi ta linnast wäljas ja nüüd ruttas ta, keset maanteed astudes. Tuul wabanes majade warjust, kandis enesega üle nurme jookswat halli udu. Tõnis Krootus wõttis mütsi pääst ja ta rind hingas ägedalt. Ta tahtis jõudu ahmida maa õhust, sellest tuulest, mis säält eemalt tumedate metsade poolt tuli.

Tõnis Krootus käis järelejätmata, wäsimata, käis kui hullumeelne. Ta tahtis weel öösel Krootusele minna ja seda kohta näha, enne kui walgeks läheb. Inimesed ei pea teda sääl ometi mitte kui kodukäijat hiilimas nägema. Ta on selleks ajaks jälle tagasi,

kui linnas üles tõustakse. Keegi ei pea teadma, et ta kui waras käis selle talu õhku hingamas, kus ta 70 aastat elanud.

Kõigest jõukulutusest hoolimata ei tulnud talle wastu Krootuse talu. Juba oligi walge ja inimesed liikusid teel.

Tõnis Krootus sai aru, et ta täna kuidagi Krootusele ei jõua, sest sinna oli weel wersta kümme maad. Ta jäi keset teed seisatama. Mis teha? Kas ta pöörab tagasi?

Aga ta ei saanud sammu edasi ega tagasi, sest ta ei suutnud kindlale otsusele jõuda.

Teda äratas keegi kiirelt lähemale sõitja. See on muidugi Mäekülast ja tunneb teda. Siis ta kõneleb: „Täna hommiku wara seisis endine Krootuse peremees nagu kerjus keset teed".

Tõnis Krootus keeras kõrwale ja läks paksu metsa poole, mis tee kõrwal olewat kitsast wõsastikku piiras.

Metsas hulkus ta nüüd weidi aega edasi. Warsti tundis ta nõrgestawat wäsimust, nii et iga juure ja mätta pääle komistas ja kukkus. Wiimaks jäi ta ühe pehme mätta pääle istuma. Hommikune päike oli udu laiali kihutanud; ta soojad kiired tungisid läbi õredate puude ja soojendasid samblamättal istuwat wanameest.

Puude ladwad kõikusid ja isegi pehme murupind liikus nagu rahutu inimese süda.

Wanakesele oli see metsa keel tuntud, need warjud ja kujud, mis siin waheldasid, talle omased.

Ta mõistis metsa ja lindude keelt.

Igaw tal ei olnud, ja nüüd unustas ta

kõik, unustas enese — ja kui ta ärkas, oli päike madalas metsa pääl, puude taha wajumas.

Oli see nüüd hommik wõi õhtu?

Aimeti meele tuletades jõudis ta wiimaks otsusele, et tal päew siin mööda läinud, nagu silmapilk. Weel natuke oodata — ja pimedik ongi käes. Nüüd tundis ja teadis ta kohta ning teesid, ja mööda metsi hiilis Tõnis Krootus Krootuse talu poole, wahetewahel ehmatades ja seisma jäädes.

Ta jõudis talusse. Kõik oli juba waikne, sest raskel tööaial uinub talu ruttu. Ta hiilis ringi nagu tont, nagu kodukäija, kes salamahti oma endisesse waldkonda tuleb. Aga õue ei julenud ta astuda. Põllupeenardel käis ta, küürutas ja katsus kaera, mille rasked pääd öösisest kastest märjad, pani käe hakkide külge, kust rasked terad kergemalgi puudutamisel sahinal wihkude tüwekõrtesse langesid.

Ikka hiilis wanamees pimeduses ümber talu, jäi wahest seisatama, ahnelt hääli kuulatades. Ta waatas läbi kõrge wärawa õue pääle, nagu munasjutu hunt, kes õieti inimene on ja koju igatseb.

Sääl nägi ta äkitselt, et pimedus hakkab lahkuma, sest hommikune taewarand lõi helendama ja ta silmade eest lahkus ka kate, mis esmalt pilkusid ei lasknud kuigi kaugele tungida. Warased linnud ärkasid ja nende laul oli eesmänguks talu wägewale elule, mis peagi oma sügawast öösisest uinakust wirgub.

Tõnis Krootus põgenes nüüd ära, sest siin wõidakse teda näha. Jälle läks ta mööda

metsa serwi, suure tee päält esialgu kõrwale hoides. Puude oksad tõmbasid ta riietele augud ja ajasid pikad, walged juuksed sassi.

Kui juba küla kaugele oli jäänud, tuli ta tee pääle.

Päike tõusis ja ta kiired särasid miljonites kastetilkades, mis rohukõrtel istusid.

„Kuidas ma nüüd linna lähen ja mis ma neile ütlen?“ Need küsimised tõusid wahetpidamata ja ta tundis omaste ees häbi ja hirmu. „Isa, missugune sa wälja näed? Su riided on puruks kistud, su juuksed sassis, su jalad mudased!“

Ta nägi nüüd isegi, et ta otse kohutaw oli. Peatamata ruttas ta edasi.

Sääl tuli talle kahehobuse wanker wastu, mis suure jõuga mööda roopalist teed sõitis. Tõnis Krootuse kohta jõudes jäi ta järsku seisma.

„Isa — sina siin? Kuidas me sind küll otsisime! Ajasime linnas kogu politsei jalule. Ja taewake — mis nägu sa oled!“

See oli ta poeg, kes tahtis Krootusele sõita, lootes kadunud isa säält leida.

Ta keeras hobuse ringi ja kutsus wanamehe wankrile.

„Isa, mis tükka sa teed? Oled sa haige?“

Tõnis Krootus ei lausunud sõnagi.

„Sa kaod öösel salaja kodust ära ja ei ütle sõnagi, kuhu lähed. Tead, Agnes pidi hirmu pärast otse hulluks minema. Ta arwab, et sa oled päähst segaseks läinud. Ja kes see siis muud oskabki arwata.“

Poja sõnadest kostis etteheide täis meelepaha. Aga warsti kõneles ta pehmemal toonil.

„Sa käisid wist Krootusel? Imelik — oleksid tahtnud minna, ütelnud mulle, oleksin lasknud hobuse ette panna ja sõida niipalju kui tahad. Aga mistarwis nagu kerjus teel hulkuda ja teiste inimeste naeruks olla. Nüüd nad kõnelewad, et sa nagu sant külas käisid, ja see ei oleks sugugi mu meelt mööda."

„Ega mind keegi näinud."

„Kuidas? Kas sa siis Krootusel ei olnud?"

„Ei."

„Kus siis? Kus sa siis eilase päewa olid?"

„Metsas."

„Metsas? Taewas hoia! Söömata ja joomata!"

Ja poeg andis hobustele walju löögi, nii et tugewad loomad täiel traawil linna poole kihutasid.

V.

Tõnis Krootus elas jälle oma kambrikeses, kus puhas ja kaunis oli, kuhu hommikune päike paistis ja kust üle majade kaugelt paistwat metsaparrast wõis silmitseda.

Aga ta tundis, et ta wang on, ja nüüd olid need ahelad weel kindlamini käte ja jalgade ümber tõmmatud.

Minija ei kõnelnud sellest juhtumisest pea sõnagi, aga wanamees arwas ta pilkudest küllalt etteheidet nägewat: „Imelik wanainimene — tee talle hääd, aga ta jookseb ära. Wõib olla ongi meelest nõder juba." Isegi teenija waatas ta pääle, küllalt selgesti oma pilkudega mõista andes: „Missugust

pool-ogarat inimest siin peetakse.“ Ka mäletas Tõnis Krootus wäga hästi, et nad tagasisõidu-teel pea sõnagi ei kõnelnud. Alles siis, kui nad õues wankrilt maha astusid ja minija kuju aknale ilmus, sõnas poeg: „Isa, niisugust tükki ei pea sa edaspidi enam mitte tegema. Sellest räägiwad ju kõik ja siis arwatakse, nagu oleksid sa meie juures näljas.“

Seda oli tal waja südame päält ära ütelda.

Tõnis Krootus istus jälle oma ilusas puuris ja siingi oli kõige parem olla. Wähemalt wõis ta öösiti ja päiwiti eksitamata mõttes mööda Krootuse talu piirkonda ümber hulkuda ja oma hinge nende mälestustega toita, mis temaga maalt linna olid ühes tulnud.

Wahest ärkas temas ka ta endine tugew iseloom ja ta oli walmis üles tõusma, poja juure minema ja ütlema: „Lase ma lähen maale tagasi, sest ma ei wõi siin elada.“ Aga kui talle meele tuli, et ta ilmaski Krootuse talu tagasi ei saa, et isegi see maa talle on wõõraks jäänud ja ta pojale see soow hoopis arusaamataks jääb, siis tema kui wanadusest nõdraks jäänud inimese pääle waadatakse, kadus ta julgus ja wana Krootus tundis, kui nõder ja wäeti ta on. Pojaga kokkusaamisel ei tulnud see soow üle tema huulte.

Tõnis Krootus hoidis oma pojast ja minijast wõimalikult eemale ja ta tundis, et nad iga päewaga üksteisele wõõramaks jäid. Minijapoolset lahkust ja sõpruse ülesnäitamist kartis ta, sest wanamees aimas selle

inimese pilkudest midagi, mis sunnitud lahkusest jutustas. Tema wiimane tegu oli neid tõepoolest pahandanud. Et seda mitte enam ette ei tuleks, pidasid nad wanameest hoolsalt silmas. Ühel õhtul hiljapääle pistis teenija oma pää ukse wahelt sisse, ja kui ta tema toast leidis, kadus ta ruttu ning sõnalausumata.

Tema oli siis nüüd wahi all peetaw wang.

Jõudis sügis. See on aeg, mis põllumeest põlluga kõige lähemalt seob. Nüüd teeb maapind oma helded käed lahti ja annab inimesele ta waewa eest rikkalikku tasu.

Sügisesed tuuled, wihmahood ja wahetewahel päikese naeratused nõidusid wana Krootuse ikka jälle uuesti ta endise elu tegewuse ja talituste juure. Uni põgenes temalt pea jäädawalt ja pimedas öös mõtles ta alaliselt, wäsimata. Ta mõtted keerlesid ikka ühe ja sellesama punkti ümber ja ta ei saanud säält sammugi eemale. Wahel tõusis ta öösel üles, pani oma palge wastu ruutu ja waatas pimedasse öösse. Eemalt wilkusid majade akendest paistwad tuled. Ta astus tasasel sammul ukse juure, igal silmapilgul kartes, et sääl taga keegi seisab ja tema järele walwab.

Jõudis hommik, siis tundus esmalt weidi kergendust. Aga see oli petlik silmapilk, sest uuesti wiisid mälestused teda igapäewaste talituste juure, mida tal nüüd wõimata oli kätte saada.

Täna peeti noore Krootuse abikaasa sündimisepäewa. Ilm oli küll hall ja wihmane, aga külalisi wõtsid wastu soojad, heledasti walgustatud toad ja seda mõnusam tundus nendes wiibimine.

Joodi tublisti wiina ja wõõrad waatasid ja lugesid siltidelt, mis liigi hulka ükski wiin käib, ja arwati hinda wälja. Tihe sigarisuits hõljus ruumis. Juttu aeti ägedusega; tihti tõusis see waidluseks, sest üks püüdis teisest oma tarkuses ja teadmises igasugusel ärialal üle käia.

Ka wana Krootus kutsuti külaliste hulka, kuhu ta pääle kerget wastutõrkumist läks. Teda tutwustati, aga ometi oli ta nagu mõni imeloom: „Ah, see on teie isa!"

Mõni wanem mees otsis temaga ka nagu wiisakuse pärast juttugi, aga aru saades, et nad kumbki hoopis teisest ilmast on, oma mõtteid kuidagi ei suuda lähendada, katkes jutulõng peagi.

Warsti istus wanake üksi ja teda ei tulnud keegi enam tülitama. Wahetewahel tabas ta juhtumisi mõne aineti waataja pilgu. Küllap wõrreldi isa ja poega. Esimene oli kuiwetanud, lahja, pale täis sügawaid kortsusid ja keha wimmas, nagu kannaks ta rasket koormat turjal. Teine sellewastu oli priske, nägu sile ja täis punetawat werd ja keha sirge, rind uhkesti ette sirutatud.

Ei midagi ühist.

Aeg-ajalt läksid meeled elawamaks ja nüüd tuli kiidutuhinas nii mõndagi awalikuks, mis igal teisel puhul oleks teadmataks jäänud. Üks oli lühikese aja jooksul 15 tuhat, teine

25 tuhat kokku pannud; oli neidki, kes ühe hoobiga kümneid tuhandeid saanud.

Pääasi — peab oskama parajat silmapilku tabada — ja siis küüned külge. Aga ettewõte wõib wahel ka halwasti lõppeda. Näituseks Nagi. Oleks tal see „operatsion" hästi läinud, siis oleks ta nüüd rikas mees. Aga ei läinud ja mees istub juba teist aastat wangis.

On ju küll enamasti nii, kuidas keegi ise ajab, aga ometi ei wõi alati ka kõike ette näha. Noh — aga mis kõikidest wõimalustest ja wääratustest kõnelda; muud kui oleme sellega rahul, mis käes.

Wana Krootus kuulis neid pooliti awaldatud lauseid, aga ta ei saanud kõigest sellest aru. Wiimaks hakkas ta arusaamises selguma, et kõik need inimesed siin seda liiki on, kes ainult rahajahti peawad — ööd ja päewad, kogu oma eluaja. See oli talle uus teadmine. Need inimesed on walmis igalt poolt wõtma ja ükski tee ega wiis eesmärgile pääsmiseks ei ole neile püha.

Äkitselt tundis wana Krootus hirmu. Sääl laua otsas istus terawa ninaga, kawalate silmadega ja musta habemega keskealine mees. See on röövel ja wõib ka inimese ära tappa, et aga oma taskuid täita. Ja eks ta kõnelegi praegu, kuidas ta ühel säherdusel juhtumisel summa kätte sai; ta jutustab sellest teistele nii suure hingelise häämeelega ja saladuslisel silmi pilgutades. Wõib olla — tappiski sellel puhul inimese.

Krootus sai aru, et ta seltskonnas wiibib,

millega tal midagi ühist ei ole, millest ta aru ei saa, mida ta ei mõista.

Ta oleks siit hääameelega ära läinud, oma toakesesse põgenenud, kus ta wõib üksi olla, oma mõtetega segamata wiibida, aga ta ei julenud istmelt tõusta. Wanamees istus nurgas waguste, üksipäini ja nägi neid inimesi, kelle näod wiinajoomisest ja toa soojusest olid õhetama löönud ja kes nüüd weel elawamalt oma teenitud summadega hooplesid.

Oma kambrikesesse minnes tundis Krootus siin labedust, awarust, mida see kitsas ruum talle ennemalt ei olnud suutnud pakkuda. Ta tundis hääd meelt sellest seltskonnast pääsedes, kes teda kergesti hirmuma pani. Siin wõis ta ometi üksi olla, üksi oma mõtetega, minewikus, kus ta enamasti iga hingetõmbusega wiibis.

Õues oli kottpime sügiseöö: puhus tuul, jämedat wihma wastu aknaruutusid heites.

„Mis see elu on? Miks pean ma nii elama, siin kinnipeetawa wangina? Kas mul ei ole siis sääl laial maal enam sugugi ruumi?"

Tõnis Krootus jäi keset kambrikest püsti seisma ja waatas aineti oma ette.

„Kas minu jaoks ei ole sääl siis ühtegi nurgakest? Ma lähen sinna tagasi ja palun neid: Jätke mind sinna, sest ma ei wõi kuskil mujal elada."

Nad kuulewad mu palwet ja ei aja mind mitte ära.

Aga mis ütleb su poeg, kui sina tema juurest ära põgened? Kas ei kutsu ta sind tagasi?

Ütelgu mis tahes. Mis poeg tema mulle ongi. Ma ei tule siia mitte tagasi.

Ühtlasi tundis Tõnis Krootus, et siin ilmas midagi ei ole, mis talle omane, pääle selle talu, kus ta elanud ja millest ta nüüd lahti kistud. Äkitselt kerkiski ta ette miski arusaamatu, miski, mille kuju ta ei mõistnud, ja kutsus, hüüdis ja meelitas teda.

See oligi Krootuse talu.

Hirmuwa südamega pani Tõnis Krootus seda kutset tähele, mis ikka waljumaks muutus ja mis talle wiimaks kõrwu kisendati. Säälsamas kuulis ta jälle, kuidas alt ruumist tume kõmin kostis. See oli nende inimeste naer ja kõne, kelle hulgast ta ära oli põgenenud ja kelle eest ta nüüdki weel hirmu tundis. Need inimesed sääl all on ta wangi pannud ja peawad teda hoolega kinni, et ta selle juure ei pääseks, keda ta süda taga igatseb.

Miski lõi mehe rinnas wärisema ja ta tundis, kuidas tema hing hirmu mõjul ahastusesse sattus.

„Peaks see mul aga korda minema; aga ma tahan ometi oodata, oodata".

Kord tulid sammud mööda treppi üles. Wana Krootus heitis woodisse. See oli tüdruk.

„Kas sa alla enam ei tule?"

„Ei, ei," ütles Krootus. „Jätke mind rahule! Ütle neile, nad lasku mind wagusi olla, ma juba magan. Ma olen haiglane. Ega ma haige küll sugugi ole, aga ma tahan magada".

Tüdruk läks alla.

Nüüd pani Tõnis Krootus enese ettewaatlikult riidesse, aeg-ajalt ukse kõrwal hoolega kuulates. Ikka kuuldus alt kõnekõmin, käidi

ustest, naerdi. Wahest nagu oleks sammusid kuuldunud kägiseval trepil. Siis läks ta ruttu woodisse, peitis enese teki alla ja ootas tuksuwal südamel sissetulijat.

Pea asus waikus pimedasse ruumi. Wahetewahel kuuldus wastu aknaruutu heidetud piiskade tume krabin.

Uuesti tõusis wanamees woodist, kuulatas üksilduses, kus ainult ta südame tuksumist wõis kuulda.

Wõib olla, et oli möödaski sügaw kesköö. Korraga awati all uksed, kostsid selgesti hääled, kuuldusid sammud wööruses.

Külalised lahkusid sünnipäewa-pidult.

Tõnis Krootuse süda peksis, sest lähenes oodataw silmapilk.

Aga ta ootas weel, ukse kõrwal seistes ja aineti kuulates.

Wiimaks ei kostnud kogu majast enam ühtegi häält.

Tasakesi — wäga ettewaatlikult awas Tõnis Krootus ukse, seda wõimsalt kätel üles tõstes, et ta ei karjuks.

„Sinu juure ma tulen, sinna tulen", sosistasid ta huuled. „Siia ma enam tagasi ei tule. Sa wõlad mind wastu ja annad mulle ometi nurgakese ulualuseks."

Kui wanamees wiimaks uulitsale jõudis, walitses igal pool pilkane pime öö.

Sädas tihedalt wihma.

VI.

Tõnis Krootus põgenes pimedal, sajusel sügiseööl. Tee oli sügaw läkune, sest sagedad wihmahood ei lasknud teda taheneda. Mõlemal pool maantee kraawis leidis pimeduses harjunud silm sinna kokkuwalgunud juuka, mis läikis kui sulaks aetud tõrw. Üle lagedate wäljade tulid tuulehood, enesega wihma ja niiskust ühes kandes.

Tee oli tühi, sest kellel on küll lusti niisugusel ajal teele minna.

Ta oli juba hulga maad ära käinud, aga jalad ei tunnud weel wäsimust. Ainult seda ta kartis, et tema kadumist pea märgatakse ja nad teda siis tulewad taga ajama.

Wahel jäi ta seisatama ja kuulas aineti. Tee oli tühi, ainult wihma sahin ja tuule kohin segas ümbritsewat pimedat waikust.

Ta ruttas jälle edasi, selle juures hoolega kohti silmitsedes, mis talle pimedast ööst hoolimata tuttawad olid. Nüüd luges ta jälle werstasid, mis tal siit weel Krootuse talusse minna.

Kuidas oleks ta küll tahtnud lennata, et lõpeks see wastik ja wäsitaw tee.

„Tagasi ei tule ma enam. Mulle antakse siin ikkagi nurgake, kus segamata wõin olla. Olgugi et mul enam midagi ütelda ei ole, et ma siin enam ei käsi ega korralda, kuid ometi wõin ta lähedal wiibida, sellel pinnal kõndida, mis põlwede kaupa Krootuse perekonna oma on olnud.

Kus mu isa ja isaisa on sündinud ja surnud, kus ma kogu oma ea olen möödasaatnud, sinna tahan ma ka otsani jääda."

Wõib olla, et oligi juba hommik, sest tee äärest peredest kuuldus kuke laul ja mõnelt poolt wilkus akendest tuli. Taluinimesed tõusewad wara üles, sest nende kondid jääwad kõwadel asemetel haigeks.

Tõnis Krootus tundis teed. Siit wõis maanteelt kõrwale minna ja läbi karjamaa wiiwat teed mööda Krootuse talu koplini pääseda.

See tee oli igatahes palju õigem.

Ta astus suure tee päält kõrwale.

Siin oli maa madal ja pehmele, tegemata teele olid kohati sügawad weeloigud kogunud. Ülespundunud tümasse maasse wajus jalg luupeksast saadik.

See ei jaksanud wanameest ta teel takistada. Kõrwale astudes püüdis ta kuiwi kohti otsida, aga selle asemele astus ta lahwesse wette.

Ilm oli muutunud. Wali tuul ajas pilwed laiali ja nüüd paistis ülewalt kahwatanud hall sügisetaewas. Hommikupoolne taewarand oli täitsa selge — säält wõis nõrka koiwalgust märgata.

Wõib olla, tuleb täna päikesepaisteline sügisepäew, nagu neid meie maal harwa, mida aga igatsusega oodatakse.

Niisugustel sügisepäewadel on oma iseäralik, kirjeldamata ilu.

Tee tõusis kõrgemale maale, kus kaswasid kased ja mustad lepad. Sääl käis jalg mahalangenud lehtedest läbi, mis mõnel pool paksu korrana maad katsid. Siit ja säält tõusis kadakate wahelt teder kõwal tiibade wurinal lendu.

Weel tegi tee käärusid, käis üles künklisele liiwasele maale, langes uuesti pehmele porile ja wiis wiimaks Krootuse kopli aia taha wälja.

Tõnis Krootus oligi kodus.

Ta langes kopli aia pääle rinnuli. Kohe tuli talle meele, et see kooritud kuusehirs on tema oma pandud, et ta kogu selle aia alles aasta kolme eest tegi.

Ta katsus aeda. See oli täitsa tugew.

„See peab wastu weel kümmekond aastaid“, sosistasid ta huuled.

Uuesti langes ta rinnuli aiale.

Kuidas olid jalad wäsinud. Nagu midagi elawat jooksis kiiresti sääre lihastes üles ja alla. Ka oli tal nälg.

„Hää küll, läheb walgeks, küllap siis lähen sisse ja kõnelen uuele peremehele asja ära. Ega ma ta käest muidu midagi taha. Ma sain Krootuse talu eest hulga raha. Wõtku ta see raha kõik omale ja lasku mind siin elada.“

Pikkamisi liikus ta aia äärt mööda edasi, selle juures ette waadates, et ta koertele põhjust ei annaks kisategemiseks. Mitte keegi wõõras ei pea teda siit tabama, waid kui walgeks läheb, siis astub ta õue ja ütleb: „Ma tulin siia — anna mulle elamiseks üks nurgake. Ega ma su käest muidu taha.“

Siis ütleb ta: „Tule, tule, meil ruumi küll, ela niikaua kui tahad.“

Siis elan temaga ühes ja mäletan neid aegu, mis siin aastakümnete wältusel mööda saadetud.

Korraga sundis miski ta äkitselt seisma. Talu koer nagu ärkas unest ja hakkas walju

häälega haukuma. Ta üksikud harwad suutäied heitis paks metsasein kajana tagasi.

Tõnis Krootus jäi tugewate okstega männi najale seisma. Koer haukus edasi. Nähtawasti ei tulnud tal mõttessegi waikida.

Imelik — kas see ei olnud seesama mänd, millega temal nii palju noorusemälestusi ühendatud.

See oli siin wististi paar põlwe seisnud, ainult ta oksad ja harud olid jämedamaks kaswanud ja ta korbalõhestikkudest imitsesid paksud waigunired. Need olid nagu põskedele langenud silmapisarad. Wõib olla, walaski ta neid just nüüd weel kõige rohkem, kus Krootuse talu wõõraste kätte läinud.

Äkitselt tuli Tõnis Krootusele meele, et tal siingi ei ole hää olla. Ta on siin nagu üksik ärapõlatu, kellel kellegagi asja ei ole. Kellel sind siin waja? Ega see enam sinu muld ole, ei sinu tuul, ega sinu päike. Sa müüsid selle kõik ära, raha eest, surnud raha eest. Sa müüsid ära elawa hinge, selle, kellega sa aastakümneid olid ühes elanud. Sa läksid siit ära mujale, kus lootsid omal parema olewat.

Selle kohaga ei ole sul mingit tegemist.

Ahastus asus ta rinda. Ilm oli selgeks muutunud, aga selle eest kaswas tuul idast puhuwaks tormiks. See painutas puude okst, hulus kaeblikult ja wihaselt männi koores ja käis märgadest riietest terawalt läbi.

Wanamees wärises kõigest kehast.

Idas punetas taewas ja siin metsa weerul muutus juba nii walgeks, et wõimalikuks sai näha üle aia, üle lageda kopli.

Kuuldusid ka majast hääledki.

Nüüd tundis Tõnis Krootus, et ta ometi ei julge sinna minna — nagu armupaluja, nagu kerjus. Talle waadatakse imestades otsa. Noh, mis sul siis linnas wiga? Wististi käib poeg sinuga wäga waljult ümber? Sulle ei anta ulu alust magamiseks, sulle ei anta süüa. Haledust äratab niisugune õnnetu wanamees, kes eluaja tööd teinud, lapsed kaswatanud ja nüüd nagu kerjus peab teiste armust wõõras toanurgas elupäewad lõpetama.

Näete, kuidas inimese käsi käib!

See ei ole õige. Aga kes ütleb, et see õige ei ole.

Siis tuleb poeg talle järele ja wiib ta wäewõimuga ära. Uuele peremehele ütleb poeg: „Mu isa on wanaduse pärast wististi pääst segane. Ütelge ka teie talle, et ta ära tuleks. Mis tal minu juures wiga: ta kõht on täis ja ilus toakene on tal tarwitada. Paremini ei saa niisuguse wanainimese eest keegi hoolitseda".

Ja siis üteldakse talle: „Mine aga pääle ära, isakene. Ega meil sinu jaoks ruumi olegi".

Ta wiiakse siis uuesti ära ja poeg ütleb talle: „Sa, isa, oled ikka pääst nõder. Sa teed meile niisugust häbi. Tuleb wälja, just kui peaksime sind nagu mõnda koera, kellele süüagi ei anta. Ütle, kas me ei ole sinuga küllalt hästi ümber käinud!"

Kui poeg südametäiega kõneleb, siis on tal ometi selleks põhjendatud õigus.

Hirmuga mõtles wana Krootus nüüd selle pääle, kuidas ta linna tagasi wiiakse, uuesti sinna kitsasse wangikotta, kust ta alles mõne tunni eest ära põgenes.

„Ei — sinna ma ei lähe mitte ilmaski enam!" hüüdis wanamees, nagu seisaks ta praegu kurjategijana kinniwõtjate ees.

Aga mis sa siis teed ja kuhu lähed? Päike tõuseb warsti — mine siis ja astu õue ja palu enesele nagu kerjus nurgakest ja suutäis leiba. Nad ütlewad ju ka; „Oh anname küll." Ja kui sa raha pakud, siis ei wõta nad seda, aga nad waatawad sind, kui sa sööd, ja nende silmad ütlewad: „Sa waene inimene!"

Nüüd hakkas hommikune walgus kiiresti kaswama. Kuusikust lendasid juba wareseb tuule käes kraaksudes põllule, kus nad wististi tahtsid kõrrekündjat oodata. Kuuldusid talust selgesti hääled. Nõrk sügisene koit heitis helki kollastele tammelehtedele, mis hilisest sügisest hoolimata kangekaelselt puu otsa pidama jäänud.

Tõnis Krootuse hinges kaswas ahastus, sest ta nägi, kuidas ruum ka siin talle kitsaks jäi. Ta surus ennast nagu waras ikka enam ja enam tugewa männi warju, mis mehe kõrguselt oma laiad oksad ringi wälja sirutas.

Äkitselt tundis Tõnis Krootus, et ta kuhugi ei pääse, et tal kohta ei ole kuhugi minna. Ta wõiks weel metsa põgeneda, nagu hunt, kellel ei ole kindlat paika. Aga kauaks ta suudab sinna jääda. Tal ei ole paika, kus puhkaks; ta on hirmus näljas,

aga tal ei ole kedagi, kes talle süüa annaks. Aga weel enam — tal ei ole ilmas kedagi. Tal olid lapsed, aga need on nüüd ära läinud. Need ei olegi tema lapsed, sest need on hoopis teistsugused inimesed.

Wõib olla, see kõik oli nagu petlik uni. Tal ei ole wist nende lastega küll mingit ühist olnudki. Mitte kõige wähematki.

Teda ei ole siin ilmas sugugi enam waja — ta on täitsa ülearune, koormaks ja tüliks enesele ja teistele. Ja mida ongi temal tulewikust oodata? Mida? Tühjus, ääretu tühjus awanes Tõnis Krootuse silmapiiril. Ta leidis enese selles tühjuses üksipäini, mahajäetuna, waewase, täis häda ja wiletsust olewat.

Tõnis Krootusel tõusis hirm säherduse elu eest. Ta wärises selle silmapilgu eest, mil siia tullakse, ta siit leitakse ja hüütakse: „Sina siin! Mis sa tahad? Sa endine kuulus Krootuse peremees! Kas tahad wahest wargile minna? Miks sa ei ole inimeste hulgas?"

Külateel sõideti wankriga. Tee wiis siit läheduses mööda. Wõib olla et harwad põõsad teda ei jaksagi warjata.

Kuhu minna? Ära inimeste eest!

Tõnis Krootus tõusis künkale püsti, et näha, kas sõidab keegi mööda teed. Ta pää puutus alumise tugewa männioksa külge. See ulatas kaugemale kui wõimas käsi.

Ruttu wõttis ta oma ümbert püksirihma, tegi sellele lingu otsa ja sidus teise otsa männi oksa külge. Ta käed talitasid närwlikult, aga hoolega katsus ta järele, kas sõlm

ei tule lahti. Siis waatas ta weel kord aineti tee poole, kuulas hoolsalt. Kõik oli ümberringi wagune. Kui hää meel, et keegi siin ei juhtu olema.

„Ei — siit ma ei lähe, ma ei lähe,“ sosistasid ta huuled ühtelugu. Masinlikult poetasid käed lingu üle pää ja kui raske keha alla langes, siis jooksis libedas rihmas sõlm tugewasti kokku.

Selsamal ajal tuli harulbaselt kena sügise-päike idast nähtawale ja kohe leidsid ta kiired Krootuse talu wana peremehe põlise männi alt.

Sisukord:

Jakob Mändmetsalt

on Noor-Eesti kirjastusel (Tartus, Rüütli uul. nr. 4)
warem ilmunud:

Meri. Nowellid. . . . . . . Hind 2 m. 40 p.

Ilmumas:

Surm ja elu. Nowellid.

Zur Verbreitung und Ausfuhr zugelassen.

Presseabteilung A. O. K. 8.

Hind 4 marka